

TARTALOM

Bevezető gondolatok.....	3
1. Alapjogok és a letartóztatás.....	5
1.1 Az előzetes letartóztatásról általában.....	5
1.2 Az előzetes letartóztatás végrehajtásának jogforrásai.....	7
1.3 Alapjogok.....	8
1.4 A jogkorlátozás alapja, a letartóztatottak jogi státusza	9
2. Az egyes jogok korlátozása és érvényesülése.....	11
2.1 Személyiségi jogok.....	11
2.1.1 Élethez, emberi méltósághoz való jog.....	11
2.1.2. Személyes szabadság és mozgásszabadság.....	16
2.1.3. A magánszférához való jog.....	18
2.1.4. Lelkiismereti és vallásszabadság.....	18
2.2. Politikai jogok	19
2.2.1. A véleménynyilvánítás szabadsága	19
2.2.2. Gyülekezés szabadsága	20
2.2.3. Közügyekben való részvétel, közérdekű információhoz való jog	20
2.2.4. Kérelmezés és panaszjog.....	21
2.3. Gazdasági, szociális, kulturális jogok.....	22
2.3.1. Tulajdonjog.....	22
2.3.2. Szociális jogok.....	23
2.3.3. A munkához való jog	24
2.3.4. Oktatáshoz és művelődéshez való jog	25
2.4. Büntető eljárási és végrehajtási jogok.....	26
2.4.1. Szabad levegőn tartózkodás.....	26
2.4.2. Saját ruha viselése	27
2.4.3. Kapcsolattartáshoz való jog.....	28
2.4.4. Védelemhez való jog	28
2.5. Egyéb hátrányok.....	30
3. Lehetséges megoldások.....	32

3.1. Jogi szabályozás	32
3.2. Alternatívák	33
3.3 Előzetes házak	35
3.4. Ellenőrzés	36
3.5. Személyzet.....	37
3.6. Hatékony védelem.....	39
3.7. Társadalmi visszailleszkedés segítése.....	40
3.8. Köztudat, média	41
Záró gondolatok	42
Felhasznált irodalom	44
Mellékletek.....	47

Bevezető gondolatok

„A letartóztatott jogállásának a szabadságvesztését töltő elítélthez való kapcsolása illetőleg arra való mutatis mutandis utalás azt a hibás berögződést szemlélteti, miszerint a letartóztatott nem más, mint speciális jogállású quasi elítelt. A jogállami szabályozási módszer hiánya, az előzetes letartóztatásban levő jogainak a jelenleginél jóval szélesebb, az ártatlanság vélelmének megfelelő rendezése fontos és sürgős jogalkotói kihívás.”¹

Fenti idézet Herke Csongor 2001-ben készült értekezéséből való, de aktualitását többek között újságcikkek és parlamenti viták is igazolják 2012-ben.

Az előzetes letartóztatás kérdéskörét azért választottam dolgozatom témájául, mert ez „...a büntetőeljárás egyik legproblematiszabb intézménye.”² Története egészen a rómaiakig nyúlik vissza, rohamosan fejlődő világunkban – gondolok itt például a modern technika vívmányaira - újabb és újabb pontosításokat igényel a jövőben is. Jelen életünk aktualitásai rendszeresen felvetnek olyan problémákat, melyek további megoldásokat igényelnek, mint például a Somogy megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben megtörtént nem megfelelő elkülönítésből fakadó bántalmazás.³ Az emberek nagy része nem tudja, mivel jár a kényszerintézkedés fogantatása, a szakirodalom többsége magával az elrendeléssel foglalkozik, időtartama akár négy évig is eltarthat, alternatívái pedig nincsenek igazán kiforrván még hazánkban.

További érdekessége az előzetes letartóztatás végrehajtásának, hogy a jogintézmény alapját a büntetőeljárás szabályozza, a végrehajtását az intézet jellegéből adódóan a büntetés-végrehajtás. Az alapjogok és azoknak korlátozásai pedig az alkotmányjog témaköréhez tartoznak, ebből adódóan további jogterületek is érintettek.

Dolgozatom elkészítésekor a szakirodalom tanulmányozását az Országgyűlés könyvtárában kezdtem, majd - szűkítve a kutatás területét – a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtárában folytattam. Személyes tapasztalatokkal a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet I. és III. számú objektumában gazdagodtam, ahol több alkalommal tettem látogatást.

¹http://doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/Herke_Csongor_Tezisek.pdf

²Kádár: A vétkeesség vélelme, A Magyar Helsinki Bizottság kiadmánya 2004, 7.o.

³<http://www.sonline.hu/somogy/kek-hirek-bulvar/osszevarrta-cellatarsa-szajat-egy-rab-a-kaposvari-bortonben-425304>

Munkámban először a letartóztatás alapvonásait ismertetem, ezen belül a jogforrásait, a fogatósítás folyamán felmerülő jogok korlátozhatóságának csoportosítását és a korlátozás alapját. A második részben részletesen fejtem ki az egyes alapjogok érvényesülését a hatályos hazai és nemzetközi jogforrások, valamint a gyakorlati megvalósulásuk alapján. A harmadik részben pedig olyan megoldásokat próbálok keresni, amelyek segíthetik a probléma kezelését, hiszen : „...a letartóztatottak átutazók, nem tudni maradnak vagy mennek és éppen az ártatlanság vélelme a gátja annak, hogy a börtönprogramok részesei legyenek.”⁴

⁴Kőszeg-Zádori (szerk): Előrehozott büntetés, A Magyar Helsinki Bizottság Kiadmánya Budapest 1997, 7.o.

1. Alapjogok és a letartóztatás

1.1 Az előzetes letartóztatásról általában

„Az előzetes letartóztatás a terhelt személyi szabadságának elvonása a jogerős ügydöntő határozat meghozatala előtt.”⁵ Ez a kényszerintézkedés jelenti a legjelentősebb változást az ember jogaiba a büntetőeljárás során, mivel gyakorlatilag megszűnik az addigi életvitele és jelentősen hátráltatja a védelem személyes ellátásának lehetőségét is.⁶ Időtartama a várható ítélettől függően akár 4 év is lehet.

Jogosan vetődik fel a kérdés, hogy az előzetes letartóztatás, mint a személyes szabadságot korlátozó intézkedés, nem ellentétes-e az ártatlanság vélelmének elvével. Az Alkotmánybíróság határozatában kifejtette, hogy mivel az nem büntetés, hanem a büntetőigény hatékony érvényesítését szolgálja, így a korlátozás nem alkotmányellenes.⁷

Már az 1896. évi XXXIII. törvény is kimondta, hogy a fogatosítást a legnagyobb kímélettel kell végrehajtani. Ez a törvény az előzetes letartóztatás mellett ismerte még a vizsgálati fogság intézményét is. Szigorú elkülönítési szabályokat tartalmazott. Főszabályként egyedül kellett a fogvatartottat elhelyezni, továbbá a jelenleg alkalmazott elkülönítésen felül előírta a társadalmi és műveltségi állás figyelembe vételét is. A fogvatartott saját költségén élelmezhetette és ruházhatta magát és munkát is végezhetett.⁸ Az 1951. évi III. törvény szerint a letartóztatást a rendőrség fogatosította, amíg át nem adta a terheltet az ügyésznek. 1966. évi 22. tvr. külön rendelkezett a fogatosításról. A szocialista szellemre jellemző, hogy a védővel való érintkezés mind szóban, mind írásban ellenőrzés mellett történt. Az 1973. évi I. törvényen már érződik az emberi jogok tiszteletben tartásának térnyerése, mivel kimondta: „Az előzetes letartóztatással szemben csak olyan korlátozásoknak van helye, amelyeket a büntetőeljárás feladatának megvalósítása, vagy a letartóztatást fogatosító intézet rendje szükségessé tesz. Az előzetesen letartóztatott eljárási jogainak gyakorlásában, így különösen a védekezésre való felkészülésben, nem korlátozható.”⁹ A hatályos joganyagot a későbbiekben szándékozom bemutatni.

⁵1998. évi XIX. 129. § (1)

⁶Király: Büntető-eljárási jog, Osiris Kiadó Budapest 2008, 305.o.

⁷26/1999 (IX.8.) AB határozat

⁸1896. évi XXXIII. 152. §

⁹1973. évi I. 97. § (1)

Magyarországon az 1989. évi XXVI. törvény óta csak bíróság rendelheti el az ügyészség indítványára, más kérdés, hogy az indítványok jelentős részét a bíróságok elfogadják. A bírósági határozat nélküli fogvatartást őrizetbevételnek nevezik, maximális időtartama hazánkban 72 óra. Ennél hosszabb időtartamban senkit nem lehet fogvatartani bírósági határozat nélkül.

Elrendelésének formális és materiális feltételei is vannak. Formális feltételek közé soroljuk az eljárás megindítását, a bírósági döntést, az ügyészi indítványt, a terhelt meghallgatását, valamint az indokolt végzést. A materiális feltételeken belül megkülönböztetünk általános és különös feltételeket. Általános feltételek az alapos gyanú és a szabadságvesztéssel fenyegetettség. A különös feltételeket: a szökést vagy annak veszélyét, valamint a bűnismétlés és kollúzió veszélyét az 1998. évi XIX. törvényben találhatjuk meg. Fontos még, hogy ne álljanak fent kizáró okok, akár a bűncselekménnyel, akár a terhelttel összefüggésben.¹⁰ Megszüntetését az idézett törvény 136. §-a szabályozza, tartama beszámít az esetlegesen jogerősen kiszabott szabadságvesztés időtartamába és kártalanítás jár azért, ha később kiderül, hogy nem megfelelően lett a kényszerintézkedés alkalmazva. Például akkor, ha a nyomozást azért szüntették meg, mert a cselekmény nem bűncselekmény, vagy a bíróság a terheltet felmentette. A törvény lehetőséget ad alternatívák alkalmazására is: lakhelyelhagyási tilalom, házi őrizet, távoltagezés és az óvadék.

Ahogy az 1. számú ábrán is látható, az előzetesen letartóztatottak száma 2004 óta növekszik. Mostanra közel 30%-át tette ki az összes fogvatartott számának, ami azt jelenti, hogy 10 fogvatartottból 3 fő még nem jogerősen tölti mindennapjait büntetés-végrehajtási intézetben. Az intézetek átlagtelítettsége pedig 2011-ben 137%-on volt.¹¹ Megállapítható, hogy ha nem lennének előzetesen fogvatartottak, a büntetés-végrehajtási intézetekben nagyjából akkor működnének az intézetek az optimális fogvatartotti létszámmal.

¹⁰Herke: A letartóztatás, Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2002, 65.o.

¹¹<http://www.bvop.hu/?mid=77&cikkid=1682>

1.2 Az előzetes letartóztatás végrehajtásának jogforrásai

Magyarországon természetesen az Alaptörvényben is megjelennek rendelkezések az előzetes letartóztatásról, mint a személyi szabadság korlátozásáról. A Szabadság és Felelősség I. cikkében találhatunk olyan rendelkezéseket, amelyek az alapjogok elismerésével, védelmével és azok korlátozásával kapcsolatosak.¹² A XXVIII. cikk határozza meg többek között a tisztességes eljárás és az ártatlanság vélelmének elvét.¹³ A IV. cikk egyebek mellett a személyi szabadság jogkorlátozásának alapjáról nyilatkozik.¹⁴ A többi rendelkezés közvetve szintén nyilatkozik a jogintézményről, úgy hogy meghatározza az alapjogok lényeges tartalmát és esetleges korlátozásait.

Az Alaptörvény után a törvények következnek a jogforrási hierarchiában. Témám szempontjából fontos az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (továbbikban Bv.tvr.) a büntetések és intézkedések végrehajtásáról, valamint az 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.

Az egyes törvényi rendelkezések végrehajtására miniszteri rendeletek készültek. A kényszerintézkedés szempontjából releváns a 6/1996 (VII.12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályáról (továbbiakban Bvsz.) és 19/1995 (XII. 13.) BM rendelet a rendőrségi fogdák rendjéről (továbbiakban RFSz.) A foganatosítás kérdéskörével kapcsolatban leginkább ezek a jogszabályok foglalkoznak.

A nemzetközi kötelezettségvállalások szintén fontos szerepet játszanak az előzetes letartóztatás végrehajtásában. Ezek lehetnek törvényi formában kihirdetett nemzetközi egyezmények, például az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet által kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, vagy az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Emberi Jogok Európai egyezménye (továbbiakban EJEE). Léteznek olyan ajánlások, amelyek nem kötelező erejűek, ilyen például az Európai Unió Miniszteri Bizottsága égisze alatt kiadott Európai Börtönszabályok (továbbikában: Rec 2006 2).

¹²Alaptörvény II. cikk

¹³XXVIII. cikk (1)-(2)

¹⁴IV. cikk (2)

Egyéb jogforrások között említést érdemelnek a vonatkozó Alkotmánybírósági határozatok, a foganatosító intézetek házirendjei és a Strasbourg Emberi Jogi Bíróság (továbbiakban Bíróság) esetjoga. Szeretnék említést tenni még a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére alakult Európai Bizottságról (továbbiakban CPT), amely az Európa Tanács közgyűlése által 1981-ben elfogadott egyezmény alapján jött létre.¹⁵ Magyarország 1993-ban ratifikálta az egyezményt. A CPT tagjai felkészült emberek (orvosok, jogászok, szociológusok), akik felkeresik az egyes foganatosító intézeteket. Ezt követően ajánlásokat tesznek az adott országra nézve, az államnak pedig 6 hónapos határidővel kell választ adnia arra, hogy mit tett az ajánlás végrehajtása érdekében. Ezzel nagyban hozzájárul az előzetes letartóztatás végrehajtása körülményeinek javításához.¹⁶

1.3 Alapjogok

„Alapvető jogoknak az állam belső jogában azok a jogok számítanak, amelyek az adott korban és az adott országban a legfontosabbnak tekinthetők az állampolgárok egyéni és csoportérdekeinek érvényesülése szempontjából ... ezekről a jogokról az állam alkotmánya kifejezetten rendelkezik.”¹⁷ A XXI. században azonban az emberi jogok egyetemességéről beszélhetünk, tehát egy emberi jog így is megfogalmazható: amivel egy természetes személynek mindig rendelkeznie kell, azért mert ember.¹⁸

Az alapjogokat sokféleképpen csoportosíthatjuk. Keletkezéstörténetük figyelembevételével megkülönböztethetünk első, második és harmadik generációs jogokat. A téma szempontjából megfelelő csoportosítás az is, ha a foganatosítás kapcsán a jogok korlátozhatósága, érvényesülése szempontjából rendezzük az alapvető jogokat. Ennek alapján beszélhetünk változatlan, módosuló, szünetelő és a büntetőeljárás-végrehajtásból származtatható jogokról.

Léteznek korlátozhatatlan alapjogok, ilyen például az emberi méltósághoz való jog, amelynek minden körülmények között érvényesülnie kell, még egy foganatosító intézetben is. Ezen kívül változatlan jognak tekinthetjük még többek között a személyi biztonsághoz való jogot, valamint a lelkiismereti és vallásszabadságot. Módosuló jogoknak számít egyebek

¹⁵ Európa Tanács 909. Ajánlás a Kínzás elleni Nemzetközi Egyezményről

¹⁶ <http://www.cpt.coe.int/en/about.htm>

¹⁷ Rácz: Alapvető jogok és kötelességek, Robinco kft Budapest 2007, 13.o.

¹⁸ Szigeti-Takács: A jogállamiság jogelmélete, Napvilág Kiadó Budapest 1988, 244.o.

mellett a munkához való jog, a véleménynyilvánítás szabadsága vagy a közérdekű adatok megismeréséhez való jog.¹⁹ A szünetelő jogok körébe soroljuk a kényszerintézkedés lényegét szolgáló személyes szabadságot, a mozgásszabadságot. Szintén szünetel a fogvatartott gyülekezéshez és sztrájkhoz való joga.²⁰ A büntetőeljárásból és az intézkedés foganatosításából pedig további jogokat származtathatunk ilyen például a szabad levegőn tartózkodás joga, vagy a saját ruha viselésének joga.

Dolgozatom során nem a korlátozhatóság alapján haladok végig a jogok katalógusán, hanem külön vizsgálom az első és második generációs jogokat. Az első generációs jogokat pedig további két klasszikus csoportba osztottam: ezek pedig a személyiségi és politikai jogok. Külön fejezetet szenteltem – az előbb már említett - az eljárás jellegéből fakadó jogokra.

1.4 A jogkorlátozás alapja, a letartóztatottak jogi státusza

„Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”²¹ Látható, hogy a jogkorlátozás alapját maga az Alaptörvény adja, meghatározva annak formai és tartalmi feltételeit.

„ Az előzetes letartóztatásban lévő terhelt csak olyan korlátozásnak vethető alá, amely a büntetőeljárás jellegéből következik, vagy amelyet a letartóztatást foganatosító intézet rendje szükségessé tesz.”²² A büntetőeljárás kódex határozza meg, hogy konkrétan az előzetes letartóztatás jogintézményében milyen érdek alapján van helye korlátozásnak. „ Elméletileg azonban még ez sem jelenthetné akadályát annak, hogy a letartóztatott személy például előfizessen valamilyen napilapra, ebédet rendeljen egy közeli étteremből, vagy akár naponta lássa két év körüli gyermekét, hiszen ezek a tevékenységek semmilyen relevanciával nem bírnak a büntetőeljárásra nézve és legfeljebb nehezítik a fogvatartást foganatosító intézet személyzetének feladatát, de nem zavarják az intézet rendjét.”²³

¹⁹Bv. tvr. 36. § (5)

²⁰(6)

²¹Alaptörvény I. cikk (3)

²²1998. évi XIX. 135. § (3)

²³Kádár: im. 19.o.

Vókó György szerint az előzetesen letartóztatottak helyzetét három tényező határozza meg: egyrészt a büntetőeljárás terheltje, akit megilletnek az ebből eredő jogok és terhelnek az ebből fakadó kötelezettségek, másrészt a fogva tartó intézet fogvatartottja, aki köteles az intézet rendjét megtartani, valamint egy olyan személy, akit megillet az ártatlanság vélelme.²⁴ Itt szeretném megemlíteni az ügyészi rendelvénnyel szemben, amely szintén tovább korlátozhatja például a fogvatartott kapcsolattartását, valamint a biztonsági csoport jelentését, ami szintén kihat többek között a letartóztatott helyzetére. Megjegyzendő, hogy egy ilyen státuszú terhelt általában III. biztonsági fokozatba kerül, emiatt gyakorlatilag rosszabb helyzetben van, mint egy második fokozatú elítélt. Viszont az előzetesen letartóztatottakra vonatkozó szabályok többletgaranciát jelentenek számukra.²⁵ Tehát, ahol nincs előírva számukra eltérő rendelkezés, ott rájuk is az elítéltekre vonatkozó szabályok vonatkoznak. A fent leírtak alapján történnek a jogkorlátozások a kényszerintézkedés végrehajtásának során, a második részben ezeket szándékozom részletesen bemutatni.

²⁴ Vókó: Az előzetes letartóztatás végrehajtásának tapasztalatairól és gyakorlati kérdéseiről, Magyar Jog 1992/3

²⁵ Rec (2006) 2 95.1

2. Az egyes jogok korlátozása és érvényesülése

2.1 Személyiségi jogok

2.1.1 Élethez, emberi méltósághoz való jog

Az emberi élethez való jog abszolút jellegű és korlátozhatatlan alapjog, amelyet anyajognak is nevezünk, mivel minden további alapjogot megelőz, valamint a többi jog nem gyakorolható ezen első generációs jog nélkül. Emiatt mind Magyarországon, mind nemzetközi viszonylatban kiemelt védelemben részesül. „Egyetlen ember élethez való jogáról sem beszélhetünk úgy, hogy ne értenénk bele az élethez és méltósághoz való alanyi jogát.”²⁶ Az emberi méltóság értékét mi sem bizonyítja jobban, hogy minden jogforrási szinten védve van, legyen az Alaptörvény, nemzetközi egyezmény vagy kormányrendelet.

„Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz...”²⁷ „A fogvatartás során a fogvatartottal az emberi méltóság tiszteletben tartásával kell bánni. Tilos a fogvatartottat kínzásnak alávetni, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódban részesíteni.”²⁸

A fentiekből is látszik, hogy az élethez és emberi méltósághoz való jog Magyarországon semmilyen körülmények között nem korlátozható, így egy büntetés-végrehajtási intézetben vagy egy rendőrségi fogdában sem, ezeket nevezzük a büntetés-végrehajtás által nem érintett jogoknak.²⁹ Sajnos mégis megtörténhet, hogy ezen alapjog súlyos csorbát szenved egy előzetesen letartóztatott esetében. A sérelem elkerülése van, hogy megvalósítható lenne és történik olyan is, hogy szervezeti és anyagi feltételek miatt nincs rá lehetőség. Ezt szeretném bemutatni ebben a fejezetben.

Nem megfelelő bánásmódnak nevezzük, amikor a fogvatartásra vonatkozó normák olyan mértékben sérülnek, melynek következtében a letartóztatott emberi méltóság is sérelmet szenved. A nem megfelelő bánásmódnak objektív és szubjektív elemei lehetnek. Objektív elemek, amelyek nem ez emberi magatartástól, hanem a mindenkori anyagi, tárgyi feltételektől függenek: elhelyezési körülmények, higiéniai viszonyok, ruházat és ágynemű,

²⁶ 4/1991 (XII.17.) AB hat.

²⁷ Alaptörvény, II. cikk

²⁸ RFSz. 1. § (2)

²⁹ Vókó-Magyar büntetés-végrehajtási jog, Dialóg Campus Budapest-Pécs 2009, 170.o

élelmezés, valamint az egészségügyi ellátás színvonala. A szubjektív elemek az emberi hozzáállástól, elsősorban a személyzet magatartásától függenek: a személyi állomány viszonya a fogvatartottakhoz, a napi elfoglaltságok színvonala, a fogvatartotti jogok biztosítása, panaszai és kérelmei intézésének színvonala, valamint ide sorolható még a fogvatartottak egymás közti viszonyai.³⁰

Az általános elhelyezési feltételek - különösen igaz ez a zsúfoltságra -, már önmagukban is megalapozhatják a megalázó vagy embertelen büntetést vagy bánásmódot.³¹ A CPT nagyjából 6 négyzetméterben határozza meg az egy fogvatartottra jutó területet, aminek az államok igyekeznek eleget tenni. Azonban felmerülhet a kérdés: hogyan valósítható meg az elhelyezés megfelelően Magyarországon, ahol az intézetekben nagyjából 140%-os telítettség van, nem is beszélve a rendőrségi fogdákról, ahol még rosszabb a helyzet. Hogyan lehet eleget tenni ennek az elvárásnak szűkös költségvetésből, betartva a jogszabályok által előírt szigorú elhelyezési előírásokat?

„A fogda a fogvatartottak elhelyezésére, biztonságos őrzésére szolgáló, huzamos emberi tartózkodásra alkalmas épület vagy épületrész. A zárkában fogvatartottanként legalább 10 köbméter légtér és 4 négyzetméter mozgásteret kell biztosítani.”³² „Zárka az elítéltek elhelyezésére szolgáló olyan helyiség, amelynek ajtaja, ablaka a külön rendelkezésekben meghatározott biztonsági követelményeknek megfelel....A zárkában elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre lehetőleg 6 köbméter légtér és lehetőség szerint a férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiatakorúak és a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson.”³³ Itt lehet megfigyelni a magyar szabályozást, mikor is a „lehetőség szerint” fordulatot használva gyakorlatilag elismerik, hogy nem képesek teljesíteni az elvárást. Továbbá a miniszteri rendeletek szövegéből is látszik, hogy a fogvatartás helyétől függően igencsak eltérhetnek az elhelyezési körülmények.

A befogadási procedura után történik meg a letartóztatottak elhelyezése szigorú jogszabályi előírások szerint, ugyanis az előzetesen letartóztatottakat az elítéltektől, a fiatakorúakat a felnőttektől, a férfiakat a nőktől, a bűntársakat egymástól, a dohányzókat a nem dohányzóktól el kell különíteni. Kivételt képez a dolgozó letartóztatott esete. Főszabály szerint „az előzetesen letartóztatottakat az eljáró ügyészség, illetve bíróság székhelye szerinti

³⁰ Csordás-Vókó: A fogvatartottakkal való bánásmód elvei és gyakorlata, Börtönügyi Szemle 2004/4 6-7.o

³¹ Vókó-Európai büntetésvégrehajtási jog, Dialóg Campus Budapest-Pécs 2006, 165.o

³² RFSz. 14. § (1)

³³ Bvsz. 135. § (2) és 137. § (1)

illetékes megyei (fővárosi) büntetés-végrehajtási intézetben kell elhelyezni.”³⁴ Ilyen megkötésekkel, nemzetközi elvárásokkal, kell megküzdenie az illetékes hatóságoknak, természetesen mindig figyelembe véve a terhelt személyiségét és az egyedi körülményeket.

A Rec (2006) 2 szövege szerint, ha van rá mód a letartóztatásban lévők esetében fel kell kínálni az egyszemélyes zárkában történő elhelyezés lehetőségét, kivéve, ha jobbnak tűnik a közös elhelyezés más előzetesekkel, vagy ha bíróság így rendeli el.³⁵ Magyarországon szervezeti és anyagi feltételek miatt ez nem valósulhat meg, azonban még arra is figyel a személyzet, hogy a zárkákban egyedül ne maradjanak, már csak az öngyilkosságok elkerülése miatt is. Az I. számú objektumban általában 4-6 fős zárkákkal találkozhatunk, azonban létezik 2 illetve 8 fős zárka is. A zárkák fontos tulajdonsága még a megvilágítás, ezen belül is kiváltképp a természetes megvilágítás, a szellőzés, valamint az ágyak és a bútorzat megléte illetve milyensége. Itt is ki szeretném emelni, hogy a Bvsz. előírja a kötelező berendezési tárgyakat, amíg az RFSz. nem. Az Európai Bíróság elmarasztalta Görögországot egy olyan esetben, amikor a kérelmezőt hosszú időn keresztül nagyjából tízszeresen túlszűfolt cellában tartották fogva, ahol a földön aludtak, ráadásul a helyiség ablaktalan és szellőztelen volt.³⁶ Bulgáriában az is megtörtént, hogy 4 személyt tartottak fogva egy hatszemélyes cellában, aminek szintén nem volt ablaka és a megvilágításról egy villanykörte gondoskodott.³⁷ Az emberséges bánásmód megsértése akkor is megvalósulhat, ha rövid ideig például egy bírósági tárgyalásra várva pár óráig össze van zárva több másik terhelttel.³⁸

Higiénias viszonyok minőségén elsősorban a tisztálkodási és az illemhely használati lehetőségeket értjük. A nem dolgozó fogvatartottak heti egy meleg vizes zuhanyban részesülhetnek, amelyet ugyan jogszabály ír elő, de aligha nevezhető emberségesnek. A fogvatartottakat ösztönözni és kötelezni kéne arra, hogy tartsák tisztán magukat, ehhez pedig biztosítani kellene számukra a szükséges vizet és tisztálkodási szereket. Ez hozzájárulna az önbecsülésük megőrzéséhez és jó megjelenést biztosítana nekik az eljárási cselekményeken. A közvetlen környezetük rendben tartása pedig szintén segítséget nyújtana mind a börtönbeli, mind a későbbi életben.³⁹ A mellékhelyiség komoly problémákat vet fel. A büntetés-végrehajtási intézetekben a zárka légterében van, néha nincs megfelelően elválasztva attól, a

³⁴ 21/1994 (XII. 30.) IM rendelet 1. § (1)

³⁵ Vókó(szerk) Új európai börtönszabályok és magyarázatuk, Kódex Nyomda kft Pécs 2007, 142.o

³⁶ Dougoz v. Greece judgment of 6 March 2001, no. 40907/98

³⁷ I.I. v. Bulgaria judgment of 9 June 2005, no. 44082/98

³⁸ Valeriu and Nicole Rosca v. Moldova judgment of 20 October 2009, no. 41704/02

³⁹ Vókó: im. (1) 167-168.o.

fogdán pedig egyáltalán nincs a zárkában. A kiengedős rendszerben pedig megtörténik, hogy egy bizonyos idő után nem engedik ki a fogvatartottakat, vagy csak előre meghatározott időben. Ekkor a fogvatartottak küblivel oldják meg alapvető szükségleteiket. Emiatt robbant ki Moldovában egy olyan eset, amikor a fogvatartottak naponta 45 másodpercre vehették igénybe a mosdót, így előfordult, hogy dolgukat csak a cellájukban végezheték el.⁴⁰

Gyakori panasztárgy az élelmezés színvonala, a ruházat és az ágynemű milyensége, valamint a nem megfelelő orvosi ellátás. A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet házirendje kéthetente írja elő az ágynemű- és törölrüha cseréjét. A hatóságok nem mindig teljesítik a jogszabályban előírt 10900, fiatalkorúak esetében a 15000 joule értékű étkezést napi három bontásban.⁴¹ Szintén gyakran fordul elő, hogy beutaló ellenére sem szállítják a fogdán lévőket szakorvosi vizsgálatra, a rendőrorvosi szolgálat egyes állítások szerint gyenge, a HIV és a TBC szűrések pedig nem megfelelőek. Az objektív feltételek javítása komoly anyagi ráfordítással valósítható csak meg, ez nagy problémát jelent, de „...még ha nehéz is lényegi változtatásokat eszközölni a fizikai körülményekben nagyobb befektetés nélkül, nem szabad a fogvatartottakat olyan körülmények között tartani, amelyek ellentmondanak az emberi jogoknak és az emberi méltóságnak.”⁴²

A szubjektív tényezők közül a legfontosabb a személyi állomány viszonya, irányultsága a fogvatartottakhoz, amely talán a legkényesebb területe az előzetes letartóztatásnak. Ideális esetben az örök és a fogvatartottak között jó kapcsolat van, ami mellőz minden fajta korrupciót. Ez általában nem valósul meg, részben a letartóztatottak viselkedése, részben a személyzet akár szóbeli, akár tettlegi megnyilvánulásai miatt. Ahogy a 2. számú ábrán is látható 2007-ben 234 feljelentés érkezett, leginkább bántalmazás hivatalos eljárásban témában. Az összesen 2 bűnösséget kimondó ítélet arra enged következtetni, hogy a fogvatartottak hajlamosak eltúlozni a velük történt sérelmeket, ugyanakkor a 191 megszüntető végzésben nyilván nagyban közrejátszik a bizonyítás hiánya. Ezek közül jelentős az előzetesen letartóztatottak száma, mivel kisebb börtönrutinjuk és bizonytalan jövőképük miatt nehezebben kezelhető réteget képeznek, pontosan ezért alakul ki köztük és az állomány között konfliktushelyzet⁴³. Ezért is lenne fontos, hogy az egyes kényszerítő eszközök taxatív legyenek felsorolva a jogszabályban, valamint az is, hogy konkrétan milyen esetekben

⁴⁰ Ilascu and Others v. Moldova and Russia judgment of 8 July 2004, no. 48787/99

⁴¹ RFSz. 25. § (1)

⁴² Csordás-Vókó: im. 14.o

⁴³ Szűcs: Helyzetkép a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességéről, Börtönügyi Szemle 2007/3

alkalmazhatóak. Ezeket A büntetés- végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény szabályozza, de azzal a szófordulattal, hogy „amennyiben más intézkedés nem vezet eredményre”⁴⁴, főszabály szerint önkéntes jogkövetésre való ösztönzéssel, megfelelő őrzéssel és intézkedésekkel kell a fogvatartás rendjét és biztonságát biztosítani. A Magyarországon használt kényszerítő eszközök leginkább a bilincs és a testi kényszer. A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet házirendje is erre a jogszabályra hivatkozik.

Néhány példán keresztül szeretnék rávilágítani arra, hogy a nem megfelelő kapcsolat kialakításában mindkét oldal hibázik. 2000-ben az előzetesen letartóztatottak aránya a fogvatartottakhoz képest 26,4%. Ebben az évben az összes fenytítés 23,7%-a jut az előzetesekre, ami nagyjából arányban is van a létszámukkal. Ezzel ellentétben, ugyanebben az évben 32736 jutalom közül csak 2536 jut az előzetesekre, ami nagyjából 12,7%.⁴⁵ Ez arra enged következtetni, hogy habár esetükben korlátozottabb a jutalmazás lehetősége, mégsem ők a mintarabok.

Másrésről a hatóságok felől is történnek hibák. Leginkább szavakkal történik az emberi méltóság megsértése, de ezt a legnehezebb bizonyítani. Itt szeretném megemlíteni, hogy egy előzetesen letartóztatott automatikusan a III. vagy IV. biztonsági csoportba kerül, ami alaphelyzetben is meghatározza a személyzet viszonyulását. Az intézményi látogatásaim során nem tapasztaltam megalázó hangnemet a fogvatartottakkal szemben, maximum apróbb vicceket, amelyek inkább egy oldottabb légkör kialakítására szolgálnak, mintsem sértésre. Az igazi túlkapások azonban tettelegességgel történnek és ez inkább igaz a rendőrökre, mivel ők találkoznak a gyanúsítottal először, ellenük tanúsítanak ellenállást, menekülést.

A Bíróság gyakorlata szerint a hatóságra szorul a bizonyítási teher. Ez történt, amikor a francia hatóságok egy embert terrorista csoportban való részvétellel gyanúsítottak. A börtönben végzett orvosi vizsgálatok világosan kimutatták, hogy a férfit súlyosan bántalmazták, a rendőrök ezt tagadták, mivel azonban nem tudtak magyarázattal szolgálni a sérülésre, a Bíróság elmarasztalta Franciaországot⁴⁶. Ugyanakkor nem volt egyezménybe ütköző, amikor egy terrorista sérülést szenvedett a térdén elfogása közben, de egyből orvosi

⁴⁴1995. évi CVII. törvény 15. § (1)

⁴⁵A Büntetés-végrehajtási Szervezet évkönyve 2000

⁴⁶Tomasi v. France judgment of 27 August 1992, Series A no. 241-A

kezelésben részesítették.⁴⁷ Ideális megoldást itt is csak a szükségesség-arányosság viszonyával lehet találni.

Fontos szerepet játszik a fogvatartottak egymás közötti viszonyai, amelyek leginkább rejtve maradnak, mégis „a börtön személyzete felelősséggel tartozik azért, hogy megvédje a fogvatartottat más olyan foglyoktól, akik őt bántalmazni szeretnék.”⁴⁸ Ezt a zárkák megfelelő összetételével, ellenőrzésével és változtatásával lehet leghatékonyabban megelőzni. További fontos tényező a napi elfoglaltságok biztosítása, ami már csak azért is nehézkes, mert a jogszabály a napi kötelező 1 óra szabad levegőn tartózkodáson kívül semmiféle más programot nem ír elő. A tétlenség ellentétes az emberi természettel, a nevelők kreativitására és idejére van bízva, hogy mit tudnak kihozni az ilyen helyzetekből, ezt később szándékozom kifejteni. A fogvatartottak panaszainak és ügyeinek intézésére is később térek ki. Ezek a szubjektív tényezők mind olyan dolgok, amelyek az ember hozzáállásán múlnak. Vókó György szavaival élve: „az emberséges börtönrendszer sarokköve mindig a megfelelően toborzott börtönszemélyzet lesz, olyan emberek kiválasztása, akik tisztában vannak azzal, hogyan kell viselkedniük a fogvatartottakkal szemben, és akik inkább hivatásként, mint egyszerű megélhetési forrásként tekintenek a munkájukra.”⁴⁹

2.1.2. Személyes szabadság és mozgásszabadság

„Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz. Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani”.⁵⁰ A magyar jogban az előzetes letartóztatás intézménye összhangban van az EJEE-vel, mivel az így nyilatkozik: „törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel abból a célból, hogy a bűncselekmény elkövetése alapos gyanúja miatt az illetékes hatóság elé állítsák, vagy amikor észszerű oknál fogva szükséges, hogy megakadályozzák a bűncselekmény elkövetésében vagy annak elkövetése után a szökésben.”⁵¹ Nem kívánok belemenni az elrendelés részleteibe, a lényeg, hogy a megfelelő hatóság a megfelelő eljárásban a megfelelő indokkal rendelje el, valamint az, hogy csak végső megoldásként, ultima ratio alkalmazták.

⁴⁷T.A. v. Turkey judgment of 14 November 2000, no. 24396/94

⁴⁸Vókó:im. (1) 310.o

⁴⁹-II-

⁵⁰Alaptörvény IV. cikk (1)-(2)

⁵¹EJEE 5. cikk 1. b

A hatályos büntetőeljárás törvényünk pedig konkrétan így határozza meg az előzetes letartóztatás jogintézményét: „...a terhelt személyi szabadságának bírói elvonása a jogerős ügydöntő határozat meghozatala előtt.”⁵² Ebből is adódik, hogy a személyes szabadságnak és annak egyik aspektusának, a mozgásszabadságának mint alapjognak szünetelnie kell, mivel az ellentétes az eljárás céljával. Egy fogvatartott egyik legfontosabb kötelezettsége az, hogy a letartóztatás időtartamát a kijelölt helyen töltsse, valamint köteles a büntetés-végrehajtási intézet rendjét megtartani, a kapott utasításokat teljesíteni.”⁵³ Ily módon elveszíti a személyes szabadságát, ami leginkább a mozgásszabadsága korlátozásán keresztül figyelhető meg. Egy ilyen zárt jellegű intézetben a fogvatartottak napirend szerint élnek a fél hatos ébresztőtől a 9 óras takarodóig.

„Mindenkinek, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén, joga van a szabad mozgáshoz és tartózkodási helye szabad megválasztásához.”⁵⁴ A Bv. tvr. rögzíti, hogy az előzetesen letartóztatott az intézeten belül csak felügyelet mellett járhat.⁵⁵ Ez a fegyház fokozatú elítéltek mozgásának felel meg, azonban ők is kaphatnak kedvezményt 1 év után. Ráadásul nem elég, hogy azt sem döntheti el, hogy hol kívánja az előzetes letartóztatást végrehajtani, még az intézeten belül is meghatározzák, hogy melyik zárkában kell életvitelszerűen tartózkodnia és ez lehet fenytésképpen akár 20 nap magánelzárás is.⁵⁶ Az intézet pedig külön előírhat egyéb korlátozásokat is, így például a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben háromnál több fogvatartott csak kettes oszlopokban közlekedhet. A fentiekből látható, hogy a büntetőeljárás eredményessége érdekében a terhelt a személyes szabadságától megfosztható és tulajdonképpen ez a relevanciája az előzetes letartóztatásnak.

⁵² 1998. évi XIX. 129. § (1)

⁵³ Bv. tvr. 117. § (1) a

⁵⁴ Alaptörvény XXVII. cikk (1)

⁵⁵ Bv. tvr. 117. § (2)

⁵⁶ 121. § (1) e

2.1.3. A magánszférához való jog

„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.”⁵⁷ A Bv. tvr. is kimondja, hogy az elítélt jogosult: „ személyhez fűződő jogainak, így különösen a jó hírének, magántitkának, a személyes adatainak védelmére, magánlakásának sérthetetlenségére.”⁵⁸ Így elvileg ezeket a jogokat nem érinti az előzetes letartóztatás, azonban van néhány olyan eset, amikor is ezekhez az alapjogokhoz kapcsolódóan érik a fogvatartottakat vélt, vagy valós sérelmek.

A magánlakás sérthetetlenségéhez kapcsolódik a házkutatás problémája, amikor is a büntető eljárás sikere érdekében a nyomozó hatóság hatol be a személyes szférába, ugyanez történik amikor valakit a lakásában vesznek őrizetbe. Itt szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a zárka nem tekinthető magánlakásnak, a zárkarendet és a szekrényrendet pedig a házirend mellékletei határozzák meg. A magántitok, levéltitok védelmét szintén sértheti az ellenőrzés. Ezt később részletesen szándékozom kifejteni, előljáróban csak annyit szeretnék megemlíteni, hogy ez is a büntetőeljárás sikere érdekében történik. Ha a feljelentés nem tartalmaz sértő kijelentéseket, az nem valósítja meg a jó hírnév megsértését, még akkor sem, ha a gyanúsítottat a jövőben felmentik.⁵⁹ Néhány jogkorlátozás nem is az előzetes letartóztatás foganatosításához kapcsolódik szorosan, de a nyomozás, illetve az eljárás folyamata miatt érdemes megemlíteni, mivel ezek mind hozzájárulhatnak a tényleges végrehajtáshoz.

2.1.4. Lelkiismereti és vallásszabadság

„Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához.”⁶⁰ A hatályos Alaptörvényünkkel mind a három jogszabály összhangban van, mivel rendelkeznek a vallás szabad megválasztásáról, kinyilvánításáról és gyakorlásáról.⁶¹ Természetesen ez teljesen máshogy valósul meg a büntetés-végrehajtási intézetekben és a fogdákon is.

Egy büntetés-végrehajtási intézetben a vallás gyakorlását az intézet biztosítja, a programokról a fogvatartottakat időben tájékoztatja. Ezeket az intézetek házirendjében találhatjuk meg. A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben ilyen foglalkozásokat lehet tartani a kápolnában, a közösségi termekben, a lelkészi hivatalban valamint egyéni

⁵⁷ Alaptörvény VI. cikk (1)

⁵⁸ Bv. tvr. 2. § (2)

⁵⁹ BH 2009/215

⁶⁰ Alaptörvény VII. cikk (1)

⁶¹ Herke: im. 153. o.

foglalkozásokat a zárkában is. A kápolnai foglalkozások minden héten szerdán és csütörtökön zajlanak. Az adott egyház lelkészével ellenőrzés nélkül lehet kapcsolatot tartani, a vallásgyakorláshoz szükséges tárgyakat meg lehet vásárolni, ha az nem veszélyezteti az intézet rendjét.⁶² A III. számú objektum konyhájában lehetőség van a valláshoz megfelelő étel elkészítésére. A rendőrségi fogdákon sajnos gyakorlatban nem valósul meg a szabad vallásgyakorlás, itt azon múlik, hogy a lelkészi szolgálat felkeresi-e a fogdát, illetve a fogvatartott kéri-e a felkeresést.

2.2. Politikai jogok

2.2.1. A véleménynyilvánítás szabadsága

A fogvatartott véleménynyilvánítási szabadsága értelemszerűen nem lehet teljesen korlátlan egy büntetés-végrehajtási intézetben vagy egy rendőrségi fogdán: „... a véleményét – ellenőrzés mellett – olyan formában nyilváníthatja, amely nem zavarja a büntetés-végrehajtási intézet rendjét és biztonságát; a vélemény nyilvánosságra hozatala a nemzetbiztonság védelme, minősített adat közlésének megakadályozása, illetőleg bűncselekmény közvetlen veszélyének fennállása esetén, annak megakadályozása, valamint a büntetés-végrehajtási intézet rendje és biztonsága érdekében korlátozható.”⁶³ A fogvatartott véleménynyilvánítását befolyásolja továbbá a cél, a közérdekűség, a célzott hallgatóság, valamint előzetesen letartóztatottak esetében a büntetőeljárás eredményessége. A fogvatartottak nem veszíthetik el a véleménynyilvánítási jogukat, azonban szigorúbb korlátozások alkalmazhatóak velük szemben, mint a szabad személyekkel.⁶⁴

Igen nagy problémát jelent meghatározni, hogy egy konkrét ügyben mi minősül korlátozási alapnak. Sajnos megfigyelhető az ún. „gumiszabályozás”, ami miatt megtörténik, hogy a rugalmas jogszabálysöveget (pl. büntetés-végrehajtási intézet rendje) alkalmazzák, tényleges alap nélkül. A döntés a rendelkezési jogkör gyakorlójának kezében van, aki 3 napon belül dönt a nyilatkozattétel engedélyezéséről, vagy a már megtett nyilatkozat közzétételéről. Mindenképpen szükséges lenne konkretizálni az egyes korlátokat, hiszen a média mindig

⁶²Bvsz. 93-94. §

⁶³Bv. tvr. 36. § (5) c

⁶⁴Vókó: im. (1) 115.o

fontos segítség a védelem számára. „A sajtó tájékoztatása a védői eszköztár jelentős része, még akkor is, ha a sajtó az eljárás főszereplőjével szeretne közvetlen kapcsolatot létesíteni.”⁶⁵

Meg kell említeni még a sajtó tájékoztatásán kívül az intézeten belüli, egymás közötti véleménynyilvánítást is. Ez akkor következik be, amikor valaki demonstratív módon fejt ki véleményét vagy nem fejt ki, de az intézet rendjével ellentétesen cselekszik. Például séta után nem hajlandó visszamenni zárkájába, hanem a földre leülve vár, amíg tiltakozása eredményre nem vezet.⁶⁶

2.2.2. Gyülekezés szabadsága

A fogvatartott gyülekezéshez és sztrájkhoz való joga azon alapjogok közé tartozik, amelyek szünetelnek az előzetes letartóztatás végrehajtása alatt. Megjegyzendő azonban, hogy ez a politikai jellegű gyűlésekre vonatkozik, tehát nem zárja ki a csoportos istentiszteleteket, sportrendezvényeket, közös étkezést, valamint az egyéb programokat. Ezekkel ellentétben nem lehet tüntetni, felvonulni, mert enyhébb esetben fegyelemsértés, súlyosabb esetekben azonban már az előkészülettel is megvalósul a fogolyzandulás tényállása⁶⁷: „az a fogoly, aki fogolytársaival együtt a büntetés-végrehajtás rendjét súlyosan veszélyeztető, nyílt ellenszegülésben vesz részt, büntettet követ el és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”⁶⁸.

2.2.3. Közügyekben való részvétel, közérdekű információhoz való jog

„Minden nagykorú magyar állampolgárnak joga van ahhoz, hogy az országgyűlési képviselők, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint az európai parlamenti képviselők választásán választó és választható legyen”⁶⁹. „Nem rendelkezik választójoggal az, akit bűncselekmény elkövetése vagy belátási képességének korlátozottsága miatt bíróság a választójogból kizárt.”⁷⁰ Ebből is látszik, hogy az előzetesen letartóztatottak esetében nincs korlátozva sem az aktív, sem a passzív választójog. Más kérdés, hogy választani még tudnak, mivel „...az előzetesen letartóztatott választójogát az intézetben

⁶⁵ Kamarás-Mikor nyilatkozhat a fogvatartott? Ügyvédek Lapja 2009/5 39.o.

⁶⁶ Vókó:im. (2) 176.o.

⁶⁷ Vókó:im. (2) 179.o.

⁶⁸ 1978. évi IV. 246. § (1)

⁶⁹ Alaptörvény XIII. cikk (1)

⁷⁰ (6)

gyakorolja”⁷¹, de a megválasztásukat gyakorlatilag ellehetetleníti a helyzetük, mivel nem tudnak kopogtatócédulát gyűjteni, beszédet tartani és korlátozottan nyilatkozhatnak.

„A közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez való jog nem veszélyeztetheti a büntetés-végrehajtási intézet rendjét és biztonságát”⁷² Internet, napilapok, kábeltelevízió hiányában a fogvatartott alapból lényegesen rosszabb helyzetben van, mint szabadon lévő embertársai az információ megszerzésével kapcsolatban. A terjesztés pedig az intézet biztonsága érdekében korlátozható.

2.2.4. Kérelmezés és panaszjog

Ahogy azt az emberi méltóságról szóló fejezetben említettem, a fogvatartott panaszainak és kérelmeinek intézése fontos szubjektív tényező a bánásmódjukkal kapcsolatosan. Az ilyen intézetekben sérelmek érhetik a letartóztatottat és a szigorú jogi szabályozás miatt kívánságaikat is formalizált úton kell intézniük. A döntés főszabály szerint: „...azon intézet kijelölt szervezeti egységének vezetője dönt, ahol a fogvatartott a büntetés vagy intézkedés céljából tartózkodik...”⁷³ - ez Magyarországon a szintekért felelős nevelő feladata.

A fogvatartottak panaszait és kérelmeiket írásban és szóban egyaránt előadhatják. Írásban az erre rendszeresített nyomtatványon keresztül, szóban pedig közvetlenül a nevelőnek. Egy nyomtatvány létezik minden ügy intézésére, tehát ugyanolyan papírra írják, amikor a gitárjuk behozatalára kérnek engedélyt vagy amikor látogatót fogadnának. A nevelő napja azzal indul, hogy körbejárja a zárkákat és begyűjti ezeket a nyomtatványokat. Szóban pedig közvetlenül, személyesen a nevelőhöz fordulnak a problémájukkal. Ha a nevelő a helyén van, akkor bármikor fordulhatnak hozzá a fogvatartottak, itt merülnek fel a kényesebb kérések: például panasz egy zárkatársra, másik zárkába kerülési kérelem. Úgy is nevezik, hogy „csendeskére”. Ha a döntéssel nincsenek megelégedve, vagy azt elmulasztották meghozni, akkor a parancsnokhoz lehet panasszal fordulni. Ha a döntést a parancsnok hozta, akkor a Büntetés- végrehajtás Országos Parancsnokságához, ha az utóbbi hozta, akkor pedig a büntetés-végrehajtásért felelős miniszterhez lehet fordulni.⁷⁴ Ilyen ügy például a másik intézetbe helyezési kérelem. A panaszt 15 napon belül lehet előterjeszteni, akadályoztatás

⁷¹Bvsz. 248. §

⁷²Bv. tvr. 36. § (5)

⁷³Bvsz. 6. § (1)

⁷⁴(2)-(3)

esetén a megszűnéstől számított 15 napon belül és főszabály szerint 30 napon belül kell elbírálni. Elbírálni soron kívül is, vagy indokolt esetben 30 nappal meghosszabbítható. A három hónapon belül ugyanazon ügyben előterjesztett kérelmet el lehet utasítani érdemi vizsgálat nélkül.⁷⁵

„Jogszámban meghatározott esetekben a döntés ellen a fogvatartott a büntetés-végrehajtási bírósághoz fellebbezhet...”⁷⁶ - ilyen például a magánelzárás elleni jogorvoslat. Közvetlenül fordulhat: ügyészhez, alapjogi biztoshoz, valamint külön jogszámban meghatározott nemzetközi szervezetekhez, például az Európai bírósághoz.⁷⁷ A rendőrségi fogdákon a fegyelmi fenyítés elleni panaszt a rendőrkapitány, a rendőrfőkapitány vagy a Nemzeti Nyomozóiroda igazgatója bírálja el.⁷⁸

2.3. Gazdasági, szociális, kulturális jogok

2.3.1. Tulajdonjog

„Minden természetes vagy jogi személynek joga van javai tiszteletben tartásához.”⁷⁹ „Mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.”⁸⁰ A fenti jogforrásokból is látszik, hogy a tulajdonjog abszolút korlátozást nem szenvedhet sem egy büntetés-végrehajtási intézetben, sem egy fogdában. Azonban annak egyes részjogosítványai: a birtoklás, a használat és a rendelkezés joga korlátozható.

A fogvatartottak birtokában tartható tárgyakat a Bvsz 1. számú mellékelete és az Rfsz. mellékelete határozzák meg, ezek alapján a tárgyakat hét csoportba oszthatjuk: tisztasági felszerelések, ruházati anyagok, élelmiszerek és étkezési eszközök, dohányárúk, írószerek és papíráruk, egyéb használati tárgyak, valamint gyógyszerek és gyógyászati segédeszközök.⁸¹ A pénz és az ékszerek (az óra kivételével) bevitele tiltott, a többi eszköz bevitelét csak akkor lehet megtagadni, ha ellentétes a letartóztatás céljával, veszélyeztetni a végrehajtási intézet rendjét, valamint technika szempontok alapján nem lehetséges.⁸² „A mindennapi életben használt tárgyak tartását is szélesebb körben kellene lehetővé tenni, biztosítva, hogy az

⁷⁵ (4)-(7)

⁷⁶ (8)

⁷⁷ 7. §-8. §

⁷⁸ RFSz. 27§ (8)

⁷⁹ Első Kiegészítő Jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez 1.cikk

⁸⁰ Alaptörvény XIII.cik (1)

⁸¹ Bvsz. 1.számú mellékelt és RFSz. melléklet

⁸² Herke: im. 159.o.

előzetesen letartóztatottak elhelyezése ha már jobb nem is, de rosszabb semmiképpen ne legyen az elítélteknél. Jóllehet az előbbi felelne meg az ártatlanság védelme érvényesülése által megkívántaknak.”⁸³

A fogvatartottak tárgyaikat még beleegyezéssel sem ruházhatják át egymásra, ez pedig a rendelkezési jog korlátja. Az Alaptörvény és a Polgári Törvénykönyv által biztosított tulajdon védelme sem érvényesülhet kevésbé egy ilyen intézetben, mint a szabad világban. „Azokat a tárgyakat, amelyek a belső szabályzat értelmében nem maradhatnak fogvatartott birtokában, a büntetés-végrehajtási intézetbe történő befogadásakor biztonságos helyre kell elhelyezni.”⁸⁴ Ezeket a fogvatartott szabaduláskor visszakapja, ezekre nézve vállalja az állam a felelősséget.

2.3.2. Szociális jogok

„Magyarország arra törekszik, hogy minden állampolgárnak szociális biztonságot nyújtson.”⁸⁵ „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.”⁸⁶ Alaptörvényünk idézett soraiból egyértelműen kitűnik, hogy Magyarországon mindenkinek joga van a szociális biztonsághoz és az egészséghez, ez alól a fogvatartottak sem lehetnek kivételek. A Bv. tvr. szerint „Az elítélt jogosult a higiéniai feltételeknek megfelelő elhelyezésre, az egészségi állapotának és a szabadságvesztés végrehajtása alatti tevékenységének megfelelő étellemezésre, egészségügyi ellátásra.”⁸⁷

A fogvatartottak étellemezésére vonatkozó szabályozás megfelel az új európai börtönszabályokban foglaltaknak, ugyanis a Bvsz. 6. számú melléklete meghatározza az étellemezési rendszer mennyiségi követelményeit, így öt kategóriában írja le az egyes csoportokra vonatkozó napi étellemezési normát.⁸⁸ Napi egyszeri alkalommal ír elő a jogszabály meleg ételt, ami a gyakorlatban meg is valósul. Az RFSz. által előírt két meleg étkezés már sokkal kevésbé kivitelezhető. Főszabályként az intézetben belül valósul meg az étkezés, de lehetőség van a fogvatartott letétben lévő pénzből meghatározott összeget

⁸³ Seres: Az előzetes letartóztatás jogi természete és az előzetesen letartóztatottak jogi helyzete Magyar Jog 1995/8 465.o.

⁸⁴ Rec 2006 (2) 31.1

⁸⁵ Alaptörvény XIX. cikk (1)

⁸⁶ XX. cikk (1)

⁸⁷ Bv. tvr. 36. § (1) a

⁸⁸ Bvsz. 7.számú melléklete és Rec (2) 2006 19.2

személyes szükségleteire fordítani.⁸⁹ A német szabályozás szerint kívülről is lehetőség van élelem behozatalára az intézetigazgató által engedélyezett étteremből.⁹⁰ Az élelemre vonatkozó szabályok mellett fontosnak tartom megemlíteni az egészséges ivóvízhez való megfelelő hozzáférést.

A megfelelő egészségügyi ellátás az egyik legfontosabb része a büntetés-végrehajtásnak, ugyanis: „...ha egy ország személyeket szabadságuktól foszt meg, vállalja annak felelősségét, hogy egészségükkel törődjék.”⁹¹ Nem kívánok belemenni részletesen az erre vonatkozó szabályokba és azok gyakorlati megvalósulásukra, azonban a megfelelő orvosi személyzetnek és ellátásnak fontos szerepe van az esetleges bántalmazások kivizsgálásában is. „Az előzetesen letartóztatott anyagi és egészségügyi ellátásban részesül, gyógyszer térítés nélkül kap.”⁹² Az anyagi ellátás annyit jelent, hogy a fogvatartott megkap minden olyan juttatást az intézettől, amely a létfenntartásához szükséges. Az egészségügyi ellátással kapcsolatban a fogvatartottnak kötelezettsége is van, például köteles alávetni magát a szükséges vizsgálatoknak.

2.3.3. A munkához való jog

„Az előzetesen letartóztatott kérelmére részt vehet a termelőmunkában, amelyért díjazás illeti meg.”⁹³ „Az előzetes letartóztatásban lévők számára munkalehetőséget kell biztosítani, a nélkül azonban, hogy munkavégzésre köteleznék őket.”⁹⁴ A fent idézett jogforrások megvalósulása a gyakorlatban több problémát is felvet. A rendőrségi fogdában fogvatartott személyeknek a fogdák lehetőségeiből adódóan az intézet fenntartási, karbantartási munkák kivételével munkavégzésre nincs lehetőségük. A büntetés-végrehajtási intézetekben pedig a jelenleginél többen igényelnék a foglalkoztatást.

Az I. számú objektumban négy féle munkalehetőség közül választhatnak a fogvatartottak: dolgozhatnak a műhelyben, a felszerelési raktárban, a konyhában, illetve takaríthatnak. A munkának pedig igazán pozitív hatása van több szempontból is: napi 8 óra zárkán kívüli elfoglaltságot biztosít, illeszkedik a társadalomban betöltött szerephez, hozzájárulást biztosít a fogvatartás költségeihez és jelentős többletjogokkal jár, például napi

⁸⁹Bv. tvr 118. § (1) c

⁹⁰Herke: im. 156.o.

⁹¹Vókó:im. (1) 171.o.

⁹²Bv. tvr. 118. § (1) f

⁹³118. § (1) g

⁹⁴Rec (2) 2006 100.1.

zuhanyzási lehetőség és napi telefonhasználat. A dolgozó előzetesen letartóztatott köteles formaruhát viselni és elhelyezhető az elítéltekkel, ha együtt végeznek munkát.⁹⁵ A munkához jutás bonyolultabb egészségügyi szempontból, mint a szabad világban, ugyanis szigorú szűréseknek kell megfelelni és gyakorlatilag csak a teljesen egészséges fogvatartottak tudnak dolgozni.

„Munkáltatásnak minősül az elítélt szervezett foglalkoztatásának az a formája, amikor a munkavégzés rendszeresen, díjazás ellenében történik. Az elítéltet munkával az intézet vagy az e célra alapított gazdálkodó szervezet foglalkoztatja.”⁹⁶ A jogszabály IV. címében szabályozta a jogalkotó a munkavégzéssel kapcsolatos rendelkezéseket, így az általános szabályokat, a munkaidőt, annak beosztását, a pihenőidőt, a díjazást, pótlékokat, állásidőt és majdnem minden olyan témakört, amely alapesetben a 2012. évi I. törvényben jelenik meg. A dolgozók alapmunkadíja a kötelező legkisebb munkabér legalább egyharmada. A fent leírtakból látszik, hogy egy dolgozó fogvatartott lényegesen jobb helyzetben van, mint egy nem dolgozó társa. Az elítélt „munkához való joga átmenetileg, a munkába állítását akadályozó ok fennállásáig szünetel.”⁹⁷

2.3.4. Oktatáshoz és művelődéshez való jog

„Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez.”⁹⁸ „Az elítélt jogosult önképzésre, sajtótermékek megrendelésére, a büntetés-végrehajtási intézet művelődési és sportolási lehetőségeinek igénybevételére.”⁹⁹ Habár jogosult általános és indokolt esetben közép- és felsőfokú tanulmányok folytatására, a tanuláshoz való joga korlátozott.¹⁰⁰ „Az előzetesen letartóztatott a büntetés-végrehajtási intézetben a rendelkezésre álló művelődési és sportolási lehetőségeket igénybe veheti.”¹⁰¹ A tanuláshoz való jog nem érvényesülhet korlátlanul már csak az órákon való személyes megjelenés és a gyakorlaton való részvétel miatt sem.¹⁰² A fiatalok fogvatartottaknak a javítóintézeti fogantatás pedig elsősorban az oktatás célját szolgálja.

⁹⁵ Bv. tvr. 119. § (4)

⁹⁶ Bvsz. 101. § (1)-(2)

⁹⁷ Bv. tvr. 36. §(5)

⁹⁸ Alaptörvény XI. cikk (1)

⁹⁹ Bv. tvr. 36. § (1) m

¹⁰⁰ 36. § (1) n és (5) f

¹⁰¹ 118. § (1) e

¹⁰² Vókö: im. (2) 178.o.

Ha lehetséges, a fogvatartottaknak napi 8 óra zárkán kívüli elfoglaltságot kell biztosítani, amit leginkább különböző kulturális és sportprogramokkal lehet megvalósítani. Az ilyen programok javítják a szabadulás utáni társadalmi visszailleszkedés esélyeit, valamint a fogvatartottak viselkedését.¹⁰³ Sportprogramok alatt kiemelés érdemel a nemrég megrendezett labdarúgó bajnokság a Fővárosi Büntetés- végrehajtási Intézet objektumai között. Sportolási lehetőség még a kondicionáló terem használata, ami az I. számú objektumban a nevelő által elkészített beosztás alapján valósul meg 2-4 fős turnusokban. Művelődési lehetőségek közül fontosnak tartom kiemelni a könyvtárhasználatot, amelyet az intézet lehetőségei nagyban befolyásolnak, a rájuk vonatkozó jogszabályok mindig megtalálhatóak. Fontos az előzetesen letartóztatottak számára a sajtótermékek megrendelése. Arra is volt példa, hogy egy letartóztatottat szakdolgozatvédésére sor kerülhetett felügyelettel, az ilyen esetek mindenkor üdvözlendők. A programok szervezése a nevelők feladata, ennek során meg kell valósítani a biztonságos felügyeletet, valamint fokozottan kell figyelni arra, hogy a zárkákból való kiengedés után elkülönített bűntársak ne kerülhessenek egy helyiségbe. Végül szeretném megemlíteni az I. számú objektumban létrehozott „fakocka programot”, melynek során a fogvatartottak a saját maguk által faragott, csiszolt és festett dobókockákat óvodáknak és árvaházaknak ajánlják fel karácsonyra.

2.4. Büntető eljárási és végrehajtási jogok

Ahogy azt a bevezető részben említettem, az előzetes letartóztatásban lévő személy jogi helyzetét három tényező határozza meg.¹⁰⁴ Az ott felsoroltakból többek között a további büntető eljárási- és végrehajtási jogokat származtathatjuk.

2.4.1. Szabad levegőn tartózkodás

„Minden fogvatartott számára, aki nem szabad levegőn dolgozik, vagy nem nyitott típusú intézetben került elhelyezésre, ha az időjárás megengedi, legkevesebb napi egy óra sétát vagy megfelelő testgyakorlást kell biztosítani a szabad levegőn; amennyire ez lehetséges, a rossz időjárási viszonyoktól védett helyen.”¹⁰⁵ Az idézett ajánlást megfelelően követi mind a három magyar vonatkozó jogszabály, például a Bvsz. így: az elítélt jogosult

¹⁰³Vókó: im. (1) 221.o.

¹⁰⁴Id I. rész 5. o.

¹⁰⁵Vókó: im. (1) 221.o.

naponként legalább egy órai szabad levegőn tartózkodásra”¹⁰⁶. A német törvény külön szól arról is, hogy fiatalok esetében ezt sportprogrammal kell összekötni.¹⁰⁷

Gyakorlati megvalósulása azonban ennek a jognak is problémákat vet fel. A büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottaknak ez biztosítva van, hiszen az intézetek ennek megfelelően vannak kialakítva. A III. számú objektumban például a sportudvar mellett ún. „sétálóketrec” is működik a legfelső szinten, más kérdés, hogy a téli hidegben vagy a nyári melegben ez a helyiség mennyire biztosítja megfelelően e jog zavartalan gyakorlását. A rendőrségi fogdákon általában nincsen az erre a célra kialakított elfogadható terület, a fogdaőrök hozzáállása sem mindig a legmegfelelőbb. Egy 2000-ben végzett felmérés szerint a rendőrségi fogdákon fogvatartottak 42%-át nem viszik mindennap sétára, a 15%-uk pedig csak pár percet tölt el naponta a szabad levegőn.¹⁰⁸ Több panasz volt arra is, hogy a sétára olyan hajnali időpontban kerül sor, amellyel a fogvatartottak többsége nem él, különösen hideg időben.¹⁰⁹ Olyan is előfordul, hogy külön kérelemre biztosítják a fogdaőrök ezt az elvileg garantált jogot, amelyet kimondottan nem szabadna a fogatartatás helyétől függővé tenni.

2.4.2. Saját ruha viselése

„Az előzetes letartóztatásban lévőknek biztosítani kell azt a lehetőséget, hogy személyes ruházatukat viseljék, ha az a büntetés-végrehajtási intézetben megfelelő. A megfelelő ruházattal nem rendelkező előzetes letartóztatásban lévőknek az elítélt fogvatartottak által esetleg viselt egyenruhától eltérő ruházatot kell kapniuk.”¹¹⁰ A magyar jogszabályok összhangban vannak a minimumszabállyal. Formaruhát kell viselniük viszont a dolgozó letartóztatottaknak, különben nem állhatnak munkába, pedig ez talán még meg is könnyítené az amúgy is előírt elkülönítést.¹¹¹ Véleményem szerint az intézeten kívül dolgozó letartóztatottak és a speciális munkaruhát igénylő foglalkoztatottak esetén kívül nincs szükség ilyen előírásra. Vannak olyan esetek, amikor kötelező saját ruhát viselni, ilyen például

¹⁰⁶Bv. tvr. 36. § (1) k

¹⁰⁷Herke: im. 155.o.

¹⁰⁸Herke: im 2. számú melléklet 17.kérdés

¹⁰⁹Kőszeg-Zádori (szerk) im. 91.o.

¹¹⁰Rec (2006) 2 97.

¹¹¹Herke: im. 156.o.

bíróság, ügyészség vagy más hatóság elé állításkor, súlyosan beteg hozzátartozó látogatásakor vagy egészségügyi intézménybe szállításkor.¹¹²

Régebben előfordult, hogy az intézetek nem rendelkeztek megfelelő polgári ruházattal, és a befogadási eljárás során a magyar formaruhát, az úgynevezett „mákoszt” kapták az előzetesen letartóztatottak is. Ilyen eset nem történhet még az erre irányuló kifejezett nyilatkozattétel után sem. A saját ruha viselésének jelentőséget Szűcs András szavai példázzák a legjobban: „a saját ruha az elítéltek formaruhájától eltérő segélyként biztosított polgári ruházat viselése nemcsak kényelmi és egészségügyi szempontokat szolgál, ez egyúttal az előzetesen letartóztatottak esetében érvényesülő ártatlanság vélelmének a fogvatartottak öltözködésében tükröződő külső megnyilvánulása is.”¹¹³

2.4.3. Kapcsolattartáshoz való jog

A 3. számú mellékletben a kapcsolattartáshoz való jog szabályozása látható. Megfigyelhető, hogy máshogy érvényesül a csomagküldés, telefon, levelezés és a látogatófogadás attól függően, hogy a fogvatartott már elítélt, vagy előzetes letartóztatásban lévő személy. A fogyanatosítás helye miatt pedig további eltérések mutatkozhatnak. A jogszabályok felhatalmazást adnak eltérésekre, ez megvalósulhat például jutalmazás formájában. Sor kerülhet fegyelmi büntetésként magánelzárásra, ilyenkor nem küldhet és kaphat csomagot, és bizonyos kivételtől eltekintve nem fogadhat látogatót, az elmaradt találkozók és csomagok azonban utólag engedéllyel pótolhatóak.¹¹⁴ Ügyészi rendelvénny alapján lehetőség van az említett kapcsolattartási formák ellenőrzésére, korlátozására, tiltására. Egészen kivételes esetekben pedig egy súlyosan beteg hozzátartozót is meg lehet látogatni vagy hozzátartozó temetésén is részt lehet venni, saját költségen, ellenőrzés és felügyelet mellett.

2.4.4. Védelemhez való jog

A bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van „személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állnak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és

¹¹²Bvsz. 250. § (5)

¹¹³Szűcs: Az előzetesen letartóztatott jogainak és kötelezettségeinek érvényesülése, Börtönügyi Szemle 2005/3 41.o

¹¹⁴Bv. tvr. 42. §(6)

ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet”.¹¹⁵ Egy mozgásszabadságában teljesen, egyéb fontos jogaiban pedig részlegesen megfosztott és kiszolgáltatott személy sorsának alakulásában különösen fontos szerepet játszik a védő. Ezért is lényeges kérdések, hogy mikortól veszik fel a kapcsolatot egymással, milyen színvonalú védelemben részesül a fogvatartott. Ezen kívül a védő emberi támaszt is nyújt, akivel a kapcsolattartás még a büntetőeljárás eredményessége érdekében sem korlátozható.¹¹⁶ Egy jómódú terhelt esetében, akinek jól megfizetett védője van, lényegesen kevesebb probléma merül fel, mint egy kirendelt védő esetében.

Ahogy a 4. számú ábrán is látható, a meghatalmazott védő előbb veszi fel a kapcsolatot a védencével, mint a kirendelt védő. Ez megnyilvánul az azonnali kapcsolatfelvétel esetében, ahol a meghatalmazott védő általi kapcsolatteremtés négyszerese a kirendeltének, az első kihallgatás előtti időszakban háromszorosa, majd az első kihallgatáskor jelennek meg a kirendelt védők, számuk két és félszerese a meghatalmazottaknak. Az első kihallgatásra pedig a gyanú közlése után egyből sor kerülhet, az előzetes letartóztatás elrendelésében ez kiemelten fontos szerepet játszik, tehát itt lenne a legnagyobb szükség a hatékony védelemre. Sajnálatos, hogy a kirendelt védők több mint háromnegyede csak az első kihallgatás után, vagy egyáltalán nem veszi fel a kapcsolatot a terhelttel.

Problémát jelent a kirendelt védők díjazása, mivel munkadíjuk minden megkezdett óra után 3000 forint.¹¹⁷ Ez az alacsony összeg nem motiválja a végzett jogászokat, ráadásul ezek nem járnak akkor presztízzsel. A várakozás is aggályokat vet fel, mind időben, mind a kulturált várakozás körülményeit illetően. Előfordul, hogy akár egy órát is kell várakoznia a védőknek, mire biztosítják a helyet, és a fogvatartottat odakísérik. Jól működik a III. számú objektumban az a rendszer, amikor a védő keresi fel az adott szinthez tartozó beszélőt. Az érintkezésnek szabadon, ellenőrzés nélkül kell megtörténnie. A büntetés-végrehajtási intézetekben lehetőség van az érintkezés közvetlenségére, azonban a rendőrségi fogdákon a lyukakkal teletűzdelt plexiüvegen keresztül ez nem valósulhat meg teljes mértékben.¹¹⁸ A házirend szabályozza az ügyvédi látogatások időpontját a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben: délelőtt és délután is 3 és fél órás időintervallumban. A Helsinki Bizottság börtönmegfigyelő programja során olyat is megállapított, hogy a házirend alapján a védővel

¹¹⁵ EJE 5.cikk 3. c

¹¹⁶ Kádár:im. 119.o.

¹¹⁷ 2011. évi CLXXXVIII. 58. §(4)

¹¹⁸ Herke: im 145.o.

való telefonbeszélgetés beleszámít a heti rendes telefonbeszélgetések számába, ami mindenképpen ellentétes a törvény szellemével. Szerencsére a figyelmeztetés után ez a helytelen gyakorlat megszűnt.¹¹⁹ A fentiekből látható, hogy főleg a kirendelt védők esetében az általuk biztosított védelem nem mindig felel meg a rászorulókra vonatkozó követelményeknek.

2.5. Egyéb hátrányok

Szeretnék említést tenni néhány olyan problémáról, amelyek bár nem jelennek meg az Alaptörvényben, nem mondhatók konkrét jogkorlátozásnak, mégis szembesül vele az előzetesen letartóztatott a fogvatartás során. Egy ilyen kényszerintézkedés komoly változásokat idézhet elő az illető családi viszonyaiban, egészségügyi állapotában és munkahelyén.

Az előzetes letartóztatás büntetés-végrehajtási intézetben vagy rendőrségi fogdán történő végrehajtása során az illető sokkal ritkábban találkozhat hozzátartozóival, mint a szabad világban. Ahogy a kapcsolattartás című fejezetben is látható volt, a jogszabályok szigorúan meghatározzák a látogatások számát és a résztvevő személyek körét. Már ez a tény is jelentősen ront a családi kapcsolatokon, nem is beszélve egy csalódott feleségről, egy kisgyerekről, aki még nem érti az egészet, vagy egy barátról, akiben megrendült a bizalom. Ráadásul ez a továbbiakban meghatározhatja a fogvatartottal kapcsolatban álló személyek további életét, mind anyagi, mind pszichológiai értelemben, gondolok itt egy esetleges válóperre, vagy egy családfenntartó nélküli nehezebb életre. Az amúgy is rossz helyzetben lévő letartóztatottnak talán a családja széthullásával is szembesülnie kell, pedig a hozzátartozók a legnagyobb támaszt nyújthatják.

A megrendült bizalom nyilvánvalóan kihat a fogvatartott munkahelyi viszonyaira. Egy büntetőeljárás alá vont személynek nem jár erkölcsi bizonyítvány. A munkáltató – érthetően - könnyebben megválik egy ilyen személytől, még ha nincs is bizonyítva bűnössége. Bizalmi munkakörökben pedig ez a helyzet fokozottan igaz. Meg kell említeni azt is, hogy az előzetes letartóztatás ideje évekig is elhúzódhat, egy ekkora kiesést egyetlen munkáltató sem engedhet meg magának. A letartóztatás ténye pedig a későbbiekben is rányomhatja a bélyegét a további munkahelykeresésre, karrierre. Dr. Bánáti János a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke az

¹¹⁹M. Tóth: Magyar Helsinki Bizottság Börtönmegfigyelő programjának tapasztalatai 2007, Börtönügyi szemle 2008/1 16.o.

Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága Ellenőrző albizottságának 2010. november 18-i ülésén felhívta a figyelmet arra is, hogy milyen következménnyel járhat egy gazdasági társaságra, ha az ügyvezető kerül ilyen helyzetbe.¹²⁰

Végül a fogatosításnak komoly egészségügyi vonzatai is lehetnek. Az ilyen helyzetben lévő személyek többszörösen bizonytalan helyzetben vannak. A szorongás érzése mindennapos, gyökeresen kiszakadnak a régi környezetükből, eltűnnek azok az elvek, amelyek meghatározták a szabad életüket. Gyakorlatilag korlátlan szabadidővel rendelkeznek, amelyet a bírósági tárgyalás és a várható ítélet találgatásával töltenek, életképük valóságos szituációkból áttevődik a képzelet síkjára. Krízishelyzet állhat elő, aminek a leküzdésében egy pszichológusnak döntő szerepe lehet. A fogatosítás énkép devalvációval, agresszióval és kóros pszichés tünetekkel, szexuális zavarokkal járhat.¹²¹ További jellemző betegségek még a magas vérnyomás, a cukorbetegség és az idegösszeroppanás, márpedig „...ahhoz nincs jogunk a büntetőeljárás során, hogy feleslegesen sokszor helyrehozhatatlan pszichikai töréseket esetleg betegségeket okozzunk a fogvatartottaknak.”¹²² Az itt felsoroltak esetleg az öngyilkosság felé is taszíthatják a letartóztatottat, ezért is fontos mind a nevelő és börtönőrök, mind az egészségügyi személyzet ébersége és odafigyelése az ilyen helyzetek megelőzésére. Az ilyen hajlamú fogvatartottakkal külön kell foglalkozniuk a nevelőknek. Végül, de nem utolsó sorban az ilyen zárt intézetekben előfordulhat a dohányzás, a kábítószer használata és az alkoholfogyasztás, amiről a leszokás később komoly problémákat jelenthet és még rosszabb irányba tereli a terhelteket.

¹²⁰Parlamenti albizottsági ülés a Budapesti Fegyház és Börtönben, Belügyi szemle 2010/4 112.o.

¹²¹Boros-Csetneky: Börtönpszichológia, Rejtjel kiadó Budapest 2002, 94.o

¹²²Csizmár: Az előzetes letartóztatás mint jogintézmény a magyar büntetőjogban, Ügyészek Lapja 1997/5 53.o.

3. Lehetséges megoldások

Az előző fejezetben láthattuk, hogy a fogvatartottak jogai az ártatlanság védelme ellenére sérülnek a kényszerintézkedés foganatosítása során. Most olyan megoldásokat szeretnék javasolni, amelyek javíthatnak ezen a helyzeten. Egy részük anyagi forrást igényel, más részük szubjektív tényezőkön, emberi hozzáálláson múlik. A XXI. század számtalan további lehetőséget kínál.

3.1. Jogi szabályozás

Az első és legfontosabb megoldás az előzetesen letartóztatottak helyzetének javítására a jogi szabályozás átalakítása lenne. Ezt a folyamatot a legfelső, Alaptörvényi szinten kéne kezdeni. Szükséges lenne a hatályos büntetőeljárás törvényt is reformálni, valamint el kéne gondolkodni a jogalkotónak a már sokak által felvetett egységes letartóztatási törvényen is.

Alaptörvényünk az EJEE-vel összhangban szabályozza a személyes szabadság megfosztásának legproblémásabb esetét, az előzetes letartóztatást.¹²³ Egyes európai alkotmányokban megjelenik továbbá a bírói határozat nélküli fogvatartás és az előzetes letartóztatás maximális időtartama. Ez figyelhető meg például a portugál és az észt alkotmányban.¹²⁴ Érdemes lenne a büntetőeljárás törvényben található rendelkezést a jogkorlátozásról alaptörvényi rangra emelni.¹²⁵ Véleményem szerint a többi e témával kapcsolatos alkotmányi szintű rendelkezés (kártalanítás, védelemhez való jog) megfelel a nemzetközileg elvárt követelményeknek.

„Remélem megérem még a törvénynek azt a módosítását, amelyek eredményeként egy, az emberi jogokat tiszteletben tartó és védelmező, de egyúttal ésszerű és rugalmas büntetőeljárás kódex lép hatályba Magyarországon.”¹²⁶ Húsz év telt el a szerző kijelentése óta, azóta már hatályban van az új kódex, amely tiszteletben tartja az emberi jogokat. Megfontolandó lenne ebben a törvényben meghatározni a korlátozhatatlan jogokat, valamint egy utalást arra, hogy az előzetes letartóztatást csak végső esetben ultima ratioként alkalmazzák.

¹²³ Alaptörvény IV.cikk (3)

¹²⁴ Róth: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Osiris kiadó Budapest 2000, 158.o.

¹²⁵ 1998. évi XIX. 135. § (3)

¹²⁶ Bócz: Az előzetes letartóztatás a büntetőeljárás gyakorlatában, Acta Humana 1992/8 25.o.

Ahogy azt dolgozatomban már kifejtettem, külön kormányrendeletek, valamint a Bv. tvr szabályozza a fogyanatosítás egyes kérdéseit. Egyetértek Herke Csongor véleményével, miszerint szükség lenne egy egységes letartóztatási törvényre, amely átfogóan szabályozná a végrehajtást, az eljáró hatóságokat, jogorvoslatot, óvadékot és a kártalanítás kérdéskörét is.¹²⁷ A törvényben szükséges lenne még a hatóságok által elkövetett bűncselekmények kivizsgálásának és szankcionálásának eljárási szabályaira. A törvényt pedig annak az elvnek kéne áthatnia, hogy a korlátozások csak a bűntársakkal való érintkezésre és a rendkívüli események bekövetkezésére szorítkozzanak.¹²⁸

Véleményem szerint az elkülönített jogi szabályozás egyben elkülönített finanszírozást is igényel. Az előzetes letartóztatás költségei a hatályos költségvetési törvényünk XIV. fejezetében (Belügyminisztérium) jelennek meg, ezen belül az 5-ös (Büntetés-végrehajtás) és 7-es (Rendőrség) cím alatt.¹²⁹ Indokolt lehet e címeken belül alcímként elkülönített forrás biztosítása.

3.2. Alternatívák

„Az előzetes letartóztatás során a fogvatartottat nem egyszerűen csak a szabadságában korlátozzák, hanem elzárják a külvilágtól, idegen helyen való tartózkodásra kényszerítik, megfosztják családi és társadalmi kapcsolataitól, életvitelét a legapróbb részleteiben szabályozzák és irányítják.”¹³⁰ Ezért van arra szükség, hogy legyenek olyan megfelelő helyettesítő intézmények, amelyek alkalmazásával elkerülhető az intézetbeli végrehajtás. Ez egyfelől lényeges megtakarítással járhat az állami költségvetés szempontjából, másfelől a terhelte nézve is előnyösebb lehet. Az Európai Bíróság egy esetben azért marasztalta el Lengyelországot, mert hiába adott lehetőséget a lengyel jog a szurrogátumok alkalmazására, a kérelmező ismételt kérései ellenére sem mérlegelte az alternatívák esetleges használatát.¹³¹

A helyettesítő intézkedéseket két nagy csoportra oszthatjuk: erkölcsi jellegű és anyagi jellegű intézkedésekre¹³². A magyar jog a következő alternatívákat ismeri: óvadék, lakhelyelhagyási tilalom, házi őrizet valamint a távollattás intézményét. „A lakhelyelhagyási

¹²⁷ Herke: im. 1.számú melléklet

¹²⁸ Lőrincz-Nagy: Börtönügy Magyarországon Duna-Mix Nyomda 1997 139.o.

¹²⁹ 2011.évi CLXXXVIII.

¹³⁰ Cech: Hol jobb ülni? A rendőrségen vagy a börtönben- avagy az előzetes letartóztatás körülményei a rendőrségi fogdákon és a büntetés-végrehajtási intézetekben, 10 éves a doktori képzés az ELTE ÁJK-n Budapest 2003, 169.o.

¹³¹ Ilowiecky v. Poland judgment of 4 October 2001, no. 27504/95

¹³² Herke: im. 191.o.

tilalom a terhelt mozgási szabadságát és a lakóhely szabad megválasztásának jogát korlátozza...”¹³³. A távoltartás főleg bizonyos személyektől való tartózkodást jelent, az ideiglenes kényszergyógykezelésre pedig kóros elmeállapotú terhelt esetében kerül sor. Véleményem szerint szükség van minél több helyettesítő intézkedésre, amelyeket nem feltétlenül kell az 1998. évi XIX. törvényben taxatív szabályozni, mivel az egyedi ügy körülményeit figyelembe véve választható ki a megfelelő alternatíva és így az előzetes letartóztatásra csak végső esetben, ultima ratioként kerülhet sor.

Szeretném kiemelni a házi őrizet intézményét, mivel technikai eszközzel nyomon lehet követni a terhelt mozgását. Az állandó jelzőrendszer vagy a programozott kapcsolatfelvevő rendszer kiépítése ugyan külön forrást igényel, azonban az intézetben történő fogatósítás költségei, az esetleges kártalanítás és a terhelt érdeke mindenképp indokoltá tenné a szélesebb körű alkalmazást.¹³⁴ Az óvadék jogintézménye mellett számos érv és ellenérv hozható fel, például, hogy jóval kisebb jogkorlátozást jelent, de hasonló joghatást képes kiváltani, mint az előzetes letartóztatás. Ellene azzal szoktak érvelni, hogy csak a vagyonosabb rétegek számára jelent megoldást. Angyal Pál szerint akkor alkalmazható, amikor a terhelt szökésének fennáll a veszélye, azonban ez a veszély alacsony, amit tovább csökkent az óvadék kifizetésének lehetősége. Ha törvény megfelelően szabályozná az alkalmazási kört, a kizárás lehetőségeit, az óvadéki tárgyalást, a döntő fórumot, a megállapításánál figyelembe veendő tényeket, a formákat, valamint az általa teremtett jogviszony megszűnését, ez az alternatíva képes lenne számos esetben helyettesíteni a legsúlyosabb szabadságkorlátozást. Alkalmazása inkább az angolszász jogrendszerre jellemző, hatékony működése miatt tágabb alkalmazási köre megfontolandó lehet a magyar jogban.

¹³³1998. évi XIX. 137. § (1)

¹³⁴Herke:im. 204. o.

3.3 Előzetes házak

Hatályos büntetőeljárás törvényünk több helyszínt is megjelöl az előzetes letartóztatás foganatosítására. Főszabály szerint büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani, azonban a törvény felhatalmazást ad akár hatvan napra a rendőrségi fogdán való végrehajtásra.¹³⁵ A fiatalkorúak elleni külön eljárás során pedig az előzetes letartóztatás javítóintézetben is végrehajtható.¹³⁶ Az előző részben látható volt, hogy mennyiben különbözik a kényszerintézkedés foganatosítása az egyes intézetekben.

A bánásmód objektív elemeit nagyban befolyásolják az intézet adottságai. Az elhelyezés körülményei, a higiéniai viszonyok, az ételmezés színvonala, az egészségügyi ellátás meghatározza az egész végrehajtást. A büntetés-végrehajtási intézetekben a túltelítettség egyre nő, a fogdák állapota folyamatosan romlik, az állam pedig nem rendelkezik elegendő forrással az intézetek körülményeinek javítására. Magyarországon három olyan büntetés-végrehajtási intézet létezik, amely megfelel a nemzetközi elvárásoknak: a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Tiszaöldi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet és a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, az utóbbi kettő magánbörtön.

Álláspontom szerint a XXI. században a magántőke bevonása jelenti a megoldást a börtönök állapotának javítására. A public private partnership (PPP) konstrukcióban épült börtönök lényegesen jobb elhelyezést biztosítanak, a környéken lakók közül pedig sokan találhatnak állást egy ilyen objektumban. Ha magánforrásból hoznának létre ilyen típusú előzetes házakat, a fogvatartottak nemcsak fizikailag különülnének el az elítéltektől, hanem vélhetően sokkal jobb körülmények között várhatnák a jogerős ítéletet. Lehetséges, hogy a munkáltatóknak is vonzóbb lenne olyan embereket foglalkoztatni, akiknek bűnössége még nincs bizonyítva, így megilleti őket az ártatlanság vételeme.

Ha nincs lehetőség új börtönöket építeni, akkor a régieket kell fejleszteni. 2009. június 30.-án zárták be a II. számú objektumot, mert nem volt pénz a felújításra, emiatt körülbelül 300 fogvatartott került más intézetekbe. 2011. június 1-jén azonban átadták a felújított objektumot, ennek köszönhetően 237-el nőtt meg az intézet befogadási képessége.¹³⁷ A különböző végrehajtási helyek nagyban befolyásolják az alapvető jogok gyakorlását, pedig:

¹³⁵ 1998. évi XIX. 135. § (1)-(2)

¹³⁶ 454. § (2) a

¹³⁷ Bv. Hírlevél 2011/3 3.o.

„az intézmények műszaki és infrastrukturális adottságaival különbözőségeken alapuló eltéréseket meghaladóan nem megengedhető, hogy a fogvatartott által gyakorolható jogok köre és életkörülményei annak a helyszínétől váljanak függővé. Indokolt lenne a fogvatartást foganatosító intézmények infrastruktúráját, felszereltségét közelíteni egymáshoz, csakúgy, mint a rendőrségi fogdák rendjére és a büntetés-végrehajtási intézetekre vonatkozó jogszabályok rendelkezéseit harmonizálni egymással azért, hogy a meglévő anomáliák kiküszöbölhetőek legyenek.”¹³⁸

3.4. Ellenőrzés

„Ahol az egyes emberek alapjogai korlátozás alá esnek - ha törvény vagy bírósági ítélet alapján is - a legmesszemenőbb védelmet kell nyújtani az esetleges hatalommal való visszaéléssel, az emberi jogok súlyos megsértésével szemben.”¹³⁹ Az ellenőrzés fogalmán belül megkülönböztetünk belső és külső, valamint intézményi és civil ellenőrzést. A belső ellenőrzésen tulajdonképpen önkontrollt értünk, mivel az ellenőrzött szerv nem különül el az őt ellenőrzőtől, ilyen például a Belügyminisztérium vagy a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. A külső ellenőrzés lehet ügyészi törvényességi felügyelet, büntetés-végrehajtási bíró eljárása, illetve ombudsmani, társadalmi vagy nemzetközi szervezet ellenőrzése.¹⁴⁰

Természetesen az ügyészi törvényességi felügyelet a legjelentősebb, hiszen az Alaptörvény is kimondja, hogy „...felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége felett.”¹⁴¹ Ennek során legalább havonta kétszer ellenőrzi a fogva tartás törvényességét, nézi a fogva tartási idők betartását, tájékozódik a bánásmódról és a körülményekről. A büntetés-végrehajtási bíróhoz főleg fenyítés elleni fellebbezéssel fordulnak. Az emberi jogi biztos pedig „...büntetés-végrehajtási jogi szempontból az emberi jogok biztosítása terén egyedi ügyekben eljáró panaszforum, törvényességi felügyeleti jogosítvány és szankcionálási lehetőség nélkül.”¹⁴²

A civil kontroll a garanciarendszer olyan eleme, amely a felmerülő problémákat - tagjainak érdeklődése, szakmai felkészültsége együttműködése alapján - jelentheti a

¹³⁸Cech: im. 175.o.

¹³⁹Vókó: im. (2) 411.o.

¹⁴⁰Lajtár: A büntetés-végrehajtás garancia és kontrollrendszere Magyarországon, HVG-ORAC Budapest 2010, 12.o.

¹⁴¹Alaptörvény 29.cikk (2) c

¹⁴²Lajtár: im. 13.o.

végrehajtásért felelősnek vagy továbbíthatja az hatósági intézkedési jogosítvánnyal rendelkező szervhez.¹⁴³ Magyarországon ez az 1989-ben alakult Magyar Helsinki Bizottság keretein belül valósul meg. A kiemelten közhasznú szervezet 1996 óta tesz előre be nem jelentett látogatásokat a rendőrséggel való együttműködési megállapodás alapján. 2000-ben a megállapodást kiterjesztették a büntetés-végrehajtási intézetekre is. Tevékenységük keretében ellenőrizhetik a bánásmódot, az elhelyezést, az ellátást, ellenőrzés nélkül, de felügyelet mellett beszélgethetnek a fogvatartottakkal. Ennek során számos foganatosító intézetben jelentek meg a főleg jogászokból, orvosokból, szociális munkásokból álló csoportok. Megfigyeléseiket kiadmányaikban (Előrehozott büntetés, A vétkesség vélelme, Kettős mérce), valamint honlapjukon¹⁴⁴ ismerhetjük meg. Nemzetközi szervezeteknél kiemelést érdemel a CPT, mely szerv látogatásaival és jelentéseivel szintén jelentősen hozzájárul a magyar körülmények nemzetközi szinthez való közelítésének. Összességében elmondhatjuk, hogy a jó megoldás az, ha minél gazdagabb a garancia- és kontrollrendszer. „Mindegyik más- más szempontból, tapasztalatokkal, szakértelemmel, jogkörrel, intézkedési lehetőségekkel segíti elő a jogállam, a törvényességi, hatékonysági követelmények teljesítését, egyik sem pótolhatja vagy helyettesítheti a másikat.”¹⁴⁵

3.5. Személyzet

„A börtön szó általában konkrét jellemzőket mutat: falakat, rácsokat, zárt ajtajú és rácsos ablakú épületeket. Valójában a börtön legfontosabb aspektusa az emberi dimenziója, mivel emberek egy helyre gyűjtésére szolgál. A börtön a két legjelentősebb embercsoport: a fogvatartottak és a személyzet, aki velük foglalkozik. A börtönök jó működésének kulcsa attól függ tehát, milyen jellegű az e két csoport közötti kapcsolat.”¹⁴⁶

Fontos, hogy a személyzetet a megfelelő jelentkezők közül lehessen kiválasztani, ehhez pedig elengedhetetlen a toborzás. Bármilyen munkakörben is dolgozzon az alkalmazott, fontos, hogy hivatásként tekintsen munkájára, ne kizárólag megélhetési forrásként. Ehhez azonban fontos, hogy versenyképes fizetést kapjanak a büntetés-végrehajtásban foglalkoztatottak. Az intézet parancsnokának feltétlenül jó vezetői képességgel, a börtönőröknek szakképezettséggel és jó kommunikációs képességgel kell rendelkezniük, az

¹⁴³ Lajtár: im. 13.o.

¹⁴⁴ www.helsinki.hu

¹⁴⁵ Vókó: im.(2) 434.o.

¹⁴⁶ Vókó: im. (1) 137.o.

intézet orvosának pedig felelősséget kell éreznie az egész egészségügyi ellátás iránt.¹⁴⁷ A személyzet minden tagjának az igazgatótól az ügyintézőig mindig teljes erőfeszítéssel kell dolgoznia egy ilyen kényes területen. Fontosnak tartom azt is, hogy az intézet tegye lehetővé, sőt egyenesen kötelezővé az alkalmazottainak rendszeres képzését, továbbképzését, akár külön előadások keretében lehetne oktatni az előzetes letartóztatottakkal való speciális bánásmódot.

Szeretném kiemelni a nevelő feladatát, aki egy igen összetett munkát végez. Összehasonlításképpen: egy pedagógus általában maximum 30-40 gyerekkel dolgozik, míg egy nevelő a szintjén körülbelül 80-120 fogvatartottal foglalkozik, szabadságok esetén pedig van, hogy két szintet visznek. A pszichológiai-pedagógiai feladatkör mellé társul még a szociális ügyintézés és persze mindennek az adminisztrációja. Ezt a problémát úgy lehetne megoldani, hogy minden nevelő mellé egy szociális ügyintézőt kéne rakni, így a papírok kitöltése helyett a nevelőnek a munkája érdemi részére is maradna ideje, ez pedig a személyes kontaktus. Tapasztalataim szerint a fogvatartottak bíznak a nevelőben, a nevelő hozzáállását pedig mi sem bizonyítja jobban, mint hogy van, aki jóga foglalkozást tart, van, akinek virágfelelősei vannak és olyan is, aki egy falcoló letartóztatottat igyekszik mindenáron elfoglalni. A nevelők vagy tisztek, vagy közalkalmazottak. Véleményem szerint egy pedagógus diplomával rendelkező átképzett tiszt a legmegfelelőbb az ilyen posztra. A bürokratikus rendszer leépítése pedig elősegítené azt, hogy rugalmasabban tudják kezelni az adott helyzeteket. Itt merül fel a kérdés, hogy vajon mennyiben segíti elő ezt a büntetés-végrehajtásban is bevezetett robotzsaru program?

Néhány mondatban szeretnék kitérni a fogdák személyzetére is. A jogszabály előírja, hogy az őrknek alapvizsgát kell tenni a fogvatartásra és az őrzésre vonatkozó hatályos rendelkezésekből, egészségileg és fizikailag alkalmasnak kell lenniük és nem lehetnek büntetőeljárás vagy fegyelemsértés hatálya alatt.¹⁴⁸ Munkájuk alapját a rendfenntartó erők magatartási kódexe adja, amely kimondja, hogy azok, akik ilyen feladatot látnak el kötelesek tiszteletben tartani az emberi méltóságot és védeni minden ember jogait.¹⁴⁹

¹⁴⁷Vókó: im. (1) 310.o.

¹⁴⁸RFSz. 31. §

¹⁴⁹Vókó: im. (1) 147.o.

3.6. Hatékony védelem

A védelemhez való jogból adódóan a védőnek kulcsszerepe van a büntetőeljárás egészét illetően. Az erről szóló fejezetben már kifejtettem, hogy mennyivel jobb helyzetben van egy meghatalmazott védővel rendelkező terhelt annál a terheltnél, mint akinek kirendelt védő intézi az ügyeit. Az ügyvédi beszélőért ma már díjazás jár, ami pozitívan befolyásolja a védők hozzáállását. Szeretnék néhány további olyan megoldást bemutatni, ami csökkentené az előzetes letartóztatás elrendelésének eseteit és végrehajtásának nehézségeit.

„Véleményem szerint az államnak nem csak a védelmet ellátó ügyvédi karral, hanem magával szemben is követelményeket kell támasztania, azaz az eddigieknél sokkal nagyobb ütemben és mértékben kell javítania a beszélők lebonyolításának objektív feltételeit.”¹⁵⁰ Kérdés, hogy ki a megfelelő védő az egyes szereplők számára: a terhelt számára nyilván a leglelkiismeretesebb, legfelkészültebb, a nyomozó hatóság számára az, aki legkevésbé akadályozza a nyomozás menetét, a bíró számára pedig az, akinek jó megjelenése van és helyettesítése könnyen megoldható. Ma már csak személy szerint rendelhető ki a védő, nem lehet irodát megjelölni. A kirendelhető védők listáját a Magyar Ügyvédi Kamara állítja össze. A védők egy része kifejezetten kéri, hogy rajta legyen, mivel ez jelenti számára a megélhetést. Fontos megteremteni a kulturált várakozás lehetőségét, valamint az együttműködés az intézet és a Kamara között elengedhetetlen.¹⁵¹ Rendőrségi fogdán megtörtént, hogy a védőt direkt oly módon értesítették, hogy ne tudjon odaérni a kihallgatásra: 00:10-kor történt meg az értesítés, 00:23-kor a kihallgatás elkezdődött, 01:18-ra pedig véget is ért, ez megvalósítja a terhelt eljárási jogainak korlátozását.

A rászorulóknak segítsége levezethető a nemzetközi kötelezettségekből, de az Alaptörvényből is. Szükséges úgy kiépíteni a rendszert, hogy az elrendelő szervezet elkülönül a kirendelőtől. E rendszer kiépítése lehetővé tenné, hogy a védő minél előbb értesüljön új feladatáról, hamarabb odaérne az eljárás helyszínére, helyettesítése könnyen megoldható lenne, ellenőrizhető lenne a munkája, a terhelt pedig a védője nevén kívül az elérhetőségét is ismerné már az eljárás legelején. Ez legkönnyebben a Közigazgatási és Igazgatási Minisztérium jogi segítséget nyújtó szolgálata tudná megvalósítani a Kamara szakmai ellenőrzésével.¹⁵²

¹⁵⁰Bánáti: Fundamentum 2004/I 50.o.

¹⁵¹52.o.

¹⁵²Kádár: im. 149.o.

3.7. Társadalmi visszailleszkedés segítése

A társadalomba való visszailleszkedés filozófiájának lényege, hogy már a börtönbe kerüléskor meg kell kezdődnie annak a folyamatnak, ami képzési programokkal, személyes foglalkozással segítséget nyújt a fogvatartottnak abban, hogy vissza tudjon kerülni a társadalomba, hiszen a csupán őrizetet nyújtó börtönök nem reálisak. A visszailleszkedésnek két időszaka van, az egyik az intézetben valósul meg, de kiemelten fontos a szabadulás utáni segítség is, mivel az esetlegesen tönkrement emberi kapcsolatok komoly nehézség elé állítják azt, aki már nem áll az intézkedés hatálya alatt.

„A szabadságvesztésnek nem kell szükségszerűen a külvilággal való kapcsolatok elvesztésével járnia.”¹⁵³ Kiemelt szerepet játszanak a kapcsolattartásban a hozzátartozók. A börtönigazgatóságoknak együtt kell működniük olyan szervezetekkel, akik segítséget adhatnak a szabadult foglyok talpra állításában. Ilyen szervezetek lehetnek például az egyházi szervezetek, az önkormányzatok, a Vöröskereszt, vagy a munkaügyi központok. Fontos, hogy ezeknek a szervezeteknek engedélyezzék az intézetbe való belépést és a foglyokkal való találkozást. Üdvözlendő a magyar jogban az a megoldás, amikor a magánelzárás ideje alatt, a látogató fogadás tilalma alól kivétel a szabadulás előkészítése érdekében a leendő munkáltató és a karitatív szervezet képviselője.¹⁵⁴ A nevelők szerepe szintén kiemelkedő lehet, mivel ők tudják, hogy az egyes fogvatartottakat milyen munkákkal, programokkal esetleg oktatással lehet legjobban felkészíteni a szabadulásra. Az előzetesen letartóztatottak lehetőségei korlátozottak ilyen téren azonban fontos, hogy valamilyen szinten sor kerüljön ilyesfajta felkészítésre, már csak azért is, mert csökkentik a bebörtönzés romboló hatását.¹⁵⁵

„A társadalom kötelezettségei az elítélt szabadulása után nem érnek véget. Olyan állami vagy magánszervekről kell gondoskodni, amelyek biztosítani tudják a szabadultak számára az arra irányuló utógondozást, hogy velük szemben megnyilatkozó előítélet csökkenjen és társadalmi rehabilitációjuk mihamarabb bekövetkezzen.”¹⁵⁶ Egy 2007-es felmérés szerint a szabadultak 45%-a munkahelykeresésben vár segítséget, míg nagyjából 15-15%-uk igényli a támogatást anyagiakban illetve oktatásban. Csupán 3%-uk nem számít

¹⁵³ ET büntetés-végrehajtási szabadságról szóló (82) 16. Ajánlása

¹⁵⁴ Bv. tvr. 42. § (6) b

¹⁵⁵ Vókó: im. (1) 226.o.

¹⁵⁶ Vókó: im. (1) 223.o.

segítségére és 9% azoknak az aránya akik új, támogató emberi kapcsolatokat igényelnek.¹⁵⁷ Ezt egy kábítószer vagy alkoholelvonóhoz hasonló egybegyűléssel, beszélgetéssel is lehetne kivitelezni.

3.8. Köztudat, média

A köztudat hajlamos az előzetesen letartóztatottakat már elítélt bűnözőként kezelni, cselekményeiket súlyosabban megítélni, talán azért, mert kvázi prejudiciális döntésnek számít ez a kényszerintézkedés. Azonban ez mindenképpen ellentétes a büntetőeljárás egyik legfontosabb alapelveivel, az ártatlanság védelmével, nem is beszélve arról, hogy a bíróság is tévedhet, az előzetes letartóztatás elrendelésének oka később megszűnhet, nem is kerül sor végrehajtandó szabadságvesztésre. Az emberek nagy részében mégis az tudatosul, hogy a terhelt nem véletlenül került oda, már volt kapcsolata a büntetés-végrehajtással, miközben nem tudják, hogy mivel jár egy ilyen intézkedés foganatosítása, vagy egy hosszan elhúzódó büntetőeljárás.

Véleményem szerint ennek a helyzetnek a javításán a média segíthet számos formában. Például egy önálló, egész estés dokumentumfilm keretében meg lehetne világítani az előzetesen letartóztatott életét és annak számos mozzanatát a gyanú közlésétől egészen a kényszerintézkedés megszűnéséig. Ki lehetne térni benne, hogy az egyes hatóságokban és fogvatartottakban mi játszódik le, hogyan élik mindennapjaikat, bemutatni az egymás közötti viszonyokat. Lehetne a Hír tv-n leadott Riasztás vagy az M1-en közvetített Kékfény című műsorban külön részt szentelni a letartóztatás végrehajtására. Természetesen az írott sajtó is közölhetne gyakrabban cikkeket a témáról, gondolok itt a jog és a büntetőeljárás iránt kevésbé érdeklődő személyek számára a napilapokra, szakmai folyóiratok tekintetében pedig akár a Börtönügyi Szemlére, a Magyar Jogra, az Ügyészek Lapjára. Kutatómunkám során azt tapasztaltam, hogy a források nagy része inkább az elrendelést dolgozza fel és viszonylag kevés foglalkozik magával a foganatosítással. Elképzelhető lenne egy valóságtartalmú könyv megírása is a közeljövőben. Az internet rejtette lehetőségekkel pedig szintén gyakrabban kéne élni.

Segítség lenne az oktatásban történő felvilágosítás. Ez akár már a középiskolai tanulmányok folyamán megvalósulhatna, osztályfőnöki vagy történelemóra keretében. A jogi

¹⁵⁷Sáki-Mészáros-Spanga: A fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi reintegrációjának lehetőségei, Börtönügyi Szemle 2007/I 74.o. 7. számú grafikon

felsőoktatásban pedig az elméleti oktatás mellett szólni lehetne egy kevés időt a gyakorlatra ugyanúgy, mint egy munkaügyi vagy büntető tárgyalásra. Finkey Ferenc már korábban rávilágított a büntetés-végrehajtás tárgy oktatására: „nem nagytok, ha azt mondom, igen gyakran megtörténik, hogy valaki bíró, ügyész vagy ügyvéd lesz anélkül, hogy addigél egy modern fegyházat látott volna. Kíváncos volna nálunk is egyenesen kötelező tárggyá tenni a joghallgatók körében a börtönügyet”¹⁵⁸

Záró gondolatok

„...korántsem tekinthető elegendőnek, ha törvény rögzíti a személyi szabadság védelmét, azt megfelelő garanciákkal kell védeni a megfelelő gyakorlat kialakítása érdekében.”¹⁵⁹ Herke Csongor 2001-ben tett megállapításai rávilágítottak arra, hogy szükség van az előzetes letartóztatás jogintézményének újragondolására. A szerző monográfiájában komplexen vizsgálta a kényszerintézkedést, dolgozatomban az alapvető jogok érvényesülésének szemszögéből én inkább a foganatosítás kérdéskörével foglalkoztam az.

Az előzetesen fogvatartottak bizonytalan helyzete egyedülálló a magyar jogrendszerben. Megilleti őket az ártatlanság védelme, mégis quasi bűnözőként vannak kezelve, helyzetük gyakorlatilag rosszabb az elítéltekénél, nem is beszélve arról, hogy a kényszerintézkedés a társadalmi megítélésükre is rányomhatja bélyegét. Még ha az ügyészség az esetek nagy részében meg tudja dönteni ezt a vélelmet, akadhatnak olyan ügyek, amikor az ítélet nem végrehajtandó szabadságvesztés. Léteznek olyan esetek is, amikor más okból, például a szökés veszélyének kizárása miatt indokolatlan a letartóztatás elrendelése illetve fenntartása. „Az ártatlanság védelme olyan bánásmódot kívánna, amellyel a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás önmagának még el tud számolni akkor is, ha a gyanúba keveredett személyről kiderül: büntetőjogi felelősséggel tartozik.”¹⁶⁰

Egy fogvatartott intézetben történő elhelyezése jelentős kiadással jár az állam számára, nem beszélve az esetleges kártalanításról. Látható, hogy a jogintézmény nem megfelelő szabályozása és gyakorlati megvalósulása komoly hátrányokkal jár mindkét fél számára.

Dolgozatom a már felvetett reformok (jogi szabályozás, alternatívák szélesebb körű használata) mellett olyan gondolatokat is tartalmaz, amelyek tovább javíthatják a kialakult helyzetet. Igyekeztem rávilágítani, hogy változásokat nem csupán a gyakorlatban nehezen megvalósítható jogi szabályozással, továbbá jelentős anyagi ráfordítással lehet elérni. Úgy gondolom, az emberi tényező a legfontosabb, gondolok itt a személyzet kiemelt szerepére, a társadalmi visszailleszkedés segítésére vagy éppen a civil ellenőrzés jelentőségére. A modern kor technikai vívmányai pedig lehetőségek széles tárházát rejtik.

¹⁵⁸ Vókó (szerk): im. 17.o.

¹⁵⁹ Herke: im. 291.o.

¹⁶⁰ Kádár: im. 7.o.

Hiszem, hogy Beccaria, Beaumont, Tocqueville, Eötvös József, Csemegi Károly, Finkey Ferenc, Bócz Endre, Herke Csongor és valamennyi, az ügyért elhivatott ember munkája visszhangot kelt mindhárom hatalmi ág tevékenységében, hozzájárulva egy európai szellemnek megfelelő, az emberi jogokat tiszteletben tartó, modern demokráciához méltó környezet kialakításához.

Felhasznált irodalom

Monográfiák:

1. Boros János-Csetneky László: Börtönpszichológia, Rejtjel Kiadó Budapest 2002
2. Deák Ferenc (szerk) A Büntetés-végrehajtási Szervezet évkönyve 2000
3. Grád András-Weller Mónika: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve, HVG-ORAC Budapest 2011
4. Herke Csongor: A letartóztatás, Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2002
5. Kádár András Kristóf: A vétkesség vélelme (Sérelmes bánásmód és védői tevékenység az előzetes letartóztatásban lévő terheltek ellen folyó eljárásban) A Magyar Helsinki Bizottság kiadmánya 2004
6. Király Tibor: Büntető-eljárási jog, Osiris Kiadó Budapest 2008
7. Kőszeg Ferenc-Zádori Zsolt (szerk): Előrehozott büntetés (Rendőrségi fogdák, fogvatartottak a rendőrségen, A Magyar Helsinki Bizottság Kiadmánya Budapest 1997
8. Lajtár István: A büntetés-végrehajtás garancia és kontrollrendszere Magyarországon, HVG-ORAC Budapest 2010
9. Lőrincz József-Nagy Ferenc: Börtönügy Magyarországon, Duna-Mix Nyomda 1997
10. Rácz Attila: Alapvető jogok és kötelességek, Robinco kft Budapest 2007
11. Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Osiris kiadó Budapest 2000
12. Szigeti Péter-Takács Péter: A jogállamiság jogelmélete, Napvilág kiadó Budapest 1988
13. Vókó György: Európai büntetésvégrehajtási jog, Dialóg Campus Budapest-Pécs 2006
(1)
14. Vókó György: Magyar büntetés-végrehajtási jog, Dialóg Campus Budapest-Pécs 2009
(2)
15. Vókó György(szerk): Új európai börtönszabályok és magyarázatuk, Kódex Nyomda kft Pécs 2007

Tanulmányok, cikkek:

1. Bánáti János -Kádár András Kristóf- Bencze Mátyás: Szabadságkorlátozások, Fundamentum 2004/1
2. Bócz Endre: Az előzetes letartóztatás a büntetőeljárás gyakorlatában, Acta Humana 1992/8

3. Cech András: Hol jobb ülni? A rendőrségen vagy a börtönben- avagy az előzetes letartóztatás körülményei a rendőrségi fogdákon és a büntetés-végrehajtási intézetekben, 10 éves a doktori képzés az ELTE ÁJK-n Budapest 2003
4. Csizmár János: Az előzetes letartóztatás mint jogintézmény a magyar büntetőjogban, Ügyészek Lapja 1997/5
5. Csordás Sándor-Vókó György: A fogvatartottakkal való bánásmód elvei és gyakorlata, Börtönügyi Szemle 2004/4
6. Kamarás Péter: Mikor nyilatkozhat a fogvatartott? Ügyvédek Lapja 2009/5
7. M. Tóth Balázs: Magyar Helsinki Bizottság Börtönmegfigyelő programjának tapasztalatai 2007, Börtönügyi szemle 2008/1
8. Parlamenti albizottsági ülés a Budapesti Fegyház és Börtönben, Belügyi szemle 2010/4
9. Sáki Anikó-Mészáros Mercédesz-Spanga István: A fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi reintegrációjának lehetőségei, Börtönügyi Szemle 2007/1
10. Seres András: Az előzetes letartóztatás jogi természete és az előzetesen letartóztatottak jogi helyzete Magyar Jog 1995/8
11. Szűcs András: Az előzetesen letartóztatott jogainak és kötelezettségeinek érvényesülése, Börtönügyi Szemle 2005/3
12. Szűcs András: Helyzetkép a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességéről, Börtönügyi Szemle 2007/3
13. Vókó György: Az előzetes letartóztatás végrehajtásának tapasztalatairól és gyakorlati kérdéseiről, Magyar Jog 1992/3

Jogforrások

Törvények:

1. Alaptörvény
2. 1998. évi XIX. törvény (a büntetőeljárásról)
3. 1993. évi XXXI. törvény (az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről)
4. 1978. évi IV. törvény (a Büntető Törvénykönyvről)
5. 1995. évi CVI. törvény (a büntetés-végrehajtás szervezetéről)
6. 2011. évi CLXXXVIII. törvény (Magyarország 2012. évi központi költségvetéséről)
7. 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról)

Rendeletek:

1. 6/1996 (VII.12.) IM rendelet (a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól)
2. 19/1995 (XII. 13.) BM rendelet (a rendőrségi fogdák rendjéről)
3. 21/1994 (XII. 30.) IM rendelet (a büntetés-végrehajtási intézetek kijelöléséről)
4. 30/1997 (X. 11.) NM rendelet (a javítóintézetek rendtartásáról)

Egyebek:

1. 4/1991 (XII.17.) AB határozat
2. 26/1999 (IX.8.) AB határozat
3. BH 2009/215
4. Európai börtönszabályok 2006 (a Miniszteri Bizottság Rec 2006 2 ajánlása a tagállamok számára)
5. A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet házirendje

Internetes hivatkozások jegyzéke

1. www.doktori-iskola.law.pte.hu
2. www.sonline.hu
3. www.bvop.hu
4. www.cpt.coe.int
5. www.helsinki.hu
6. www.mklu.hu
7. www.magyarország.hu
8. www.1000ev.hu
9. www.echr.coe.int
10. www.mkab.hu

Mellékletek

1. számú melléklet: Az előzetesen letartóztatottak aránya
2. számú melléklet: A fogvatartottak panaszainak alakulása 2007-ben
3. számú melléklet: Kapcsolattartási lehetőségek összehasonlítása
4. számú melléklet: Kapcsolattartás a védővel